

CULTURA CERNAVODA II. AȘEZAREA DIN SECTORUL *b* DE LA CERNAVODA

DE

D. BERCIU, SEBASTIAN MORINTZ, PETRE ROMAN

Numele orașului Cernavoda a intrat de mult în literatura privind preistoria europeană datorită săpăturilor întreprinse acolo în 1917 de C. Schuchhardt și P. Traeger¹.

În 1936 I. Nestor² face noi săpături atît în tell-ul gumelnițean investigat în 1917 cit și pe pantele vestice ale promontoriului numit „alte Burg” pe schița de plan publicată de C. Schuchhardt³ (fig. 1 A și punctele 1, 2 pe fig. 1 A’).

Cercetările au fost reluate în 1954, avînd, de data aceasta, un caracter de salvare⁴. Între timp, malul drept al Dunării, de la confluența cu valea Carasu spre nord, pe o lungime de circa 2 km, fusese excavat pe o lățime considerabilă. Zonele care făcuseră obiectul cercetărilor din 1917 și 1936 erau deja distruse (vezi pe fig. 1 A’ linia punctată). Malurile prăbușite lăsau să se vadă însă alte resturi de așezări și cimitire și acestea distruse în proporții variabile. Săpăturile de salvare au avut loc în anii 1954—1962⁵ și 1967, 1968, 1970⁶.

Rezultatele acestor repetate reveniri la Cernavoda au fost menționate în diferite rapoarte preliminare de săpături⁷. O publicare detaliată a acestora a rămas însă un deziderat.

În rîndurile de față ne propunem tipărirea integrală a descoperirilor de la Cernavoda cunoscute în literatura de specialitate sub denumirea de cultura (uneori faza) Cernavoda II. Materialul pe care-l publicăm acum provine dintr-un sondaj de control efectuat în 1956 la circa 100 m nord—

¹ Carl Schuchhardt, PZ, 15, 1924, 9—27.

² Ion Nestor, extras din Analele Dobrogei, 18, 1937, p. 1—21.

³ C. Schuchhardt, *loc. cit.*, fig. 2.

⁴ Sebastian Morintz, D. Berciu, P. Diaconu, SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 151 și urm.

⁵ La săpături au luat parte D. Berciu, Sebastian Morintz, P. Diaconu, N. Harțușe, P. Roman, L. Chișescu, G. Cantacuzino, M. Chișescu, A. Aricescu, C. Mirescu, I. Ionescu, E. Tomescu.

⁶ Aceste ultime săpături au fost efectuate de către D. Berciu și Em. Moscalu în sectoarele *a* și *d*.

⁷ Vezi SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 151 și urm.; Materiale, 3, 1957, p. 83 și urm.; Materiale, 5, 1959, p. 99 și urm.; Materiale, 6, 1959, p. 95 și urm.; Materiale, 7, 1960, p. 49 și urm.

nord-est de piciorul pantei dealului „Sofia” („alte Burg” la Schuchhardt, punctul *b* în planul nostru general: v. fig. 1A pentru schița lui Schuchhardt și nr. 3 pe schița de la fig. 1A'). Malul prăbușit conținea numeroase resturi atribuite pe atunci „fazei Gumelnița D (Gorodsk-Usatovo)”⁸. Prin secțiunea noastră, cu dimensiunile de 7,75 m × 1,50 m, urma să se cerceteze o mică porțiune de teren limitată între fundația unor construcții moderne și numeroase prăbușiri care o înconjurau. Ea nu a putut fi adâncită însă, pînă la pămîntul viu decît pe o lungime de 3,80 m. La reluarea cercetărilor în 1957 zona în discuție dispăruse și odată cu ea dispăruseră și orice urme din resturile acestei așezări preistorice.

Fixarea sondajului nostru pe schița publicată de Schuchhardt prezintă dificultăți. Cu certitudine se poate spune că acesta se află „undeva” în imediata vecinătate estică a fostului tell gumelnițean (fig. 1A', nr. 3). Inițial, terenul în această zonă era neted. Așa reiese și din fotografia publicată de C. Schuchhardt⁹. El se găsea însă la capătul pantelor cu înclinare de la nord și est spre sud și vest. Se adăugau pantele tell-ului gumelnițean. Printre resturile provenite din săpăturile lui Schuchhardt, publicate de A. Langsdorff și I. Nestor, sînt și fragmente ceramice caracteristice locuirii numite Cernavoda II¹⁰. Tot astfel, în săpătura noastră s-au găsit și puține resturi gumelnițene (pl. 2/23; 4/3,8; 12/3). Așezarea ar fi putut deci să se întindă pe și mai ales în jurul tell-ului gumelnițean, resturile de pe tell fiind mai ușor supuse „spălării”, după cum o parte a resturilor găsite în secțiunea noastră pot proveni din depuneri remaniate.

Stratigrafia (fig. 2). De la suprafața actuală a solului pînă spre — 1,20 — 1,40 m s-a săpat într-o depunere cenușie, cu relativ bogat material ceramic din epoca romană¹¹ (pl. 4/7, 9, 10). Printre acestea apar și rare fragmente ceramice gumelnițene (pl. 2/23; 4/3,8; 12/3). Este o depunere de „scursură” dinspre tell și promontoriu. Depunerea cenușie se continuă pînă la 1,50 — 1,60 m adîncime în capătul vestic al secțiunii și pînă la 2 m în cel estic, dar conținutul său se schimbă în sensul că dispar complet resturile romane, rămînînd doar cele preistorice, respectiv Cernavoda II și, rar, Gumelnița sau Hamangia.

Începînd de la — 1,50 m, în capătul vestic și albiindu-se puternic spre est, a apărut un strat de incendiu, gros de 0,40 — 0,60 m, care conține foarte multe valve de scoici, chirpic ars, ceramică, oase calcinate. La baza acestui nivel, cu o puternică albiere pe direcția vest spre est, s-a găsit o bandă de lut galben, grosă de 10 — 15 cm, a cărei culoare a fost pătată de nivelul care o suprapune dar nu și arsă. Înclinarea acesteia, faptul că în parte conținutul nivelului de incendiu este remaniat ne împiedică a socoti fișia de pămînt galben, fără rezerve, drept podina unei locuințe. Stratigrafic, o socotim însă limită despărțitoare între nivelul la baza căruia se află (nivel pe care, împreună cu depunerea cenușie de sub depunerea din vremea romană, îl numim nivelul 2) și nivelul pe care-l suprapune (pe acesta îl numim nivelul 1). Sub banda de pămînt galben urmează un alt

⁸ Sebastian Morintz, D. Berciu, P. Diaconu, *loc. cit.*, p. 159.

⁹ Carl Schuchhardt, *loc. cit.*, fig. 1.

¹⁰ A. Langsdorff și I. Nestor, *PZ*, 20, 1929, fig. 2/9, 13, 16.

¹¹ După determinările Victoriei Andronescu s-ar data în sec. III — IV e.n.

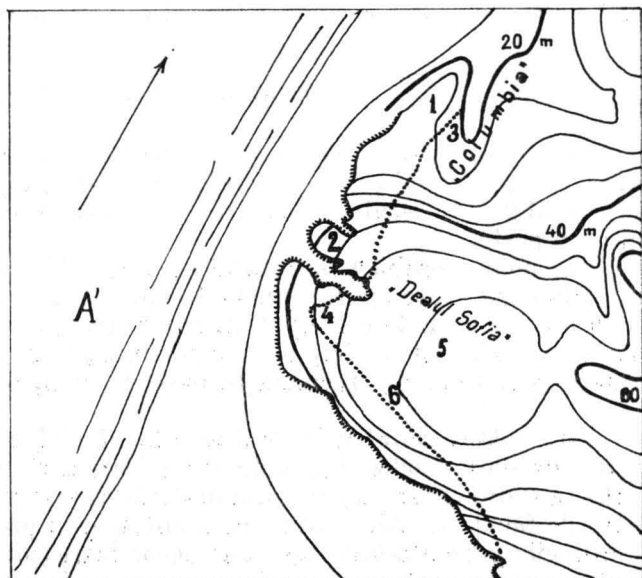
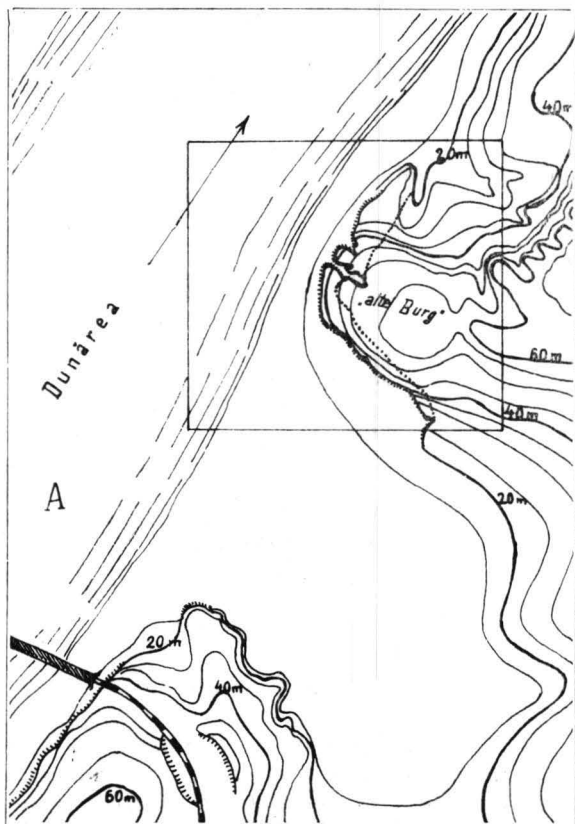


Fig. 1. A, Copie după ridicarea topografică a lui C. Schuchhardt (scara 1 : 12 500). A' Copie după ridicarea topografică a unui sector din schița lui C. Schuchhardt. A'1 poziția tell-ului gumelnițean, săpăturii C. Schuchhardt și I. Nestor; A'2 săpături I. Nestor în 1936; A'3 poziția probabilă a „sectorului b” (așezarea Cernavoda II); A'4: sectorul a (așezarea Cernavoda I); A'5 sectorul c și A'6, sectorul d (ambele formează așezarea Cernavoda III). [Linia punctată indică situația aflată în 1955.

nivel de incendiu, gros de 0,60—1,30 m, care la — 3,15 — 3,25 se suprapune peste pământul „viu”. În acest nivel, mai ales între 2,75—3,15 m adâncime, urmele de arsură erau foarte puternice. În conținut multe oase, mai puține valve de scoici ca în nivelul 2, nuclee masive și așchii din silex, o mare cantitate de fragmente ceramice și numeroase pietre plate de forme neregulate. Este clar că ne aflăm în apropierea unei locuințe care trecuse

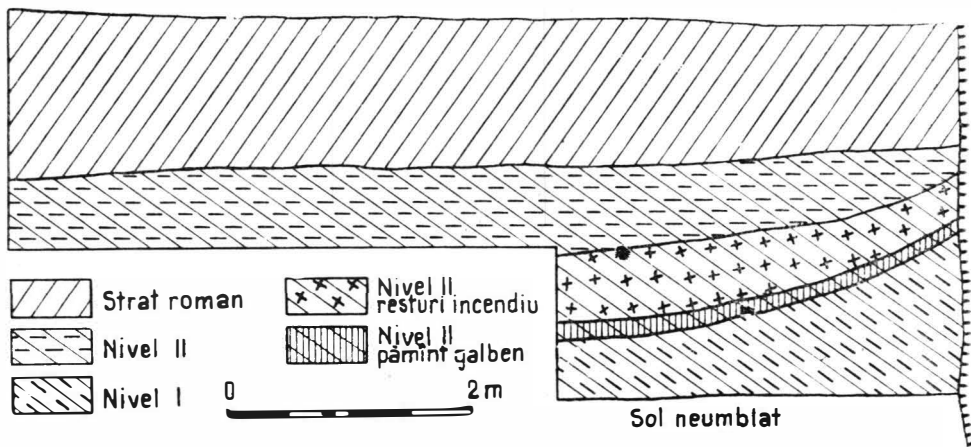


Fig. 2. Cernavoda. Sectorul b, profilul sudic al sondeului.

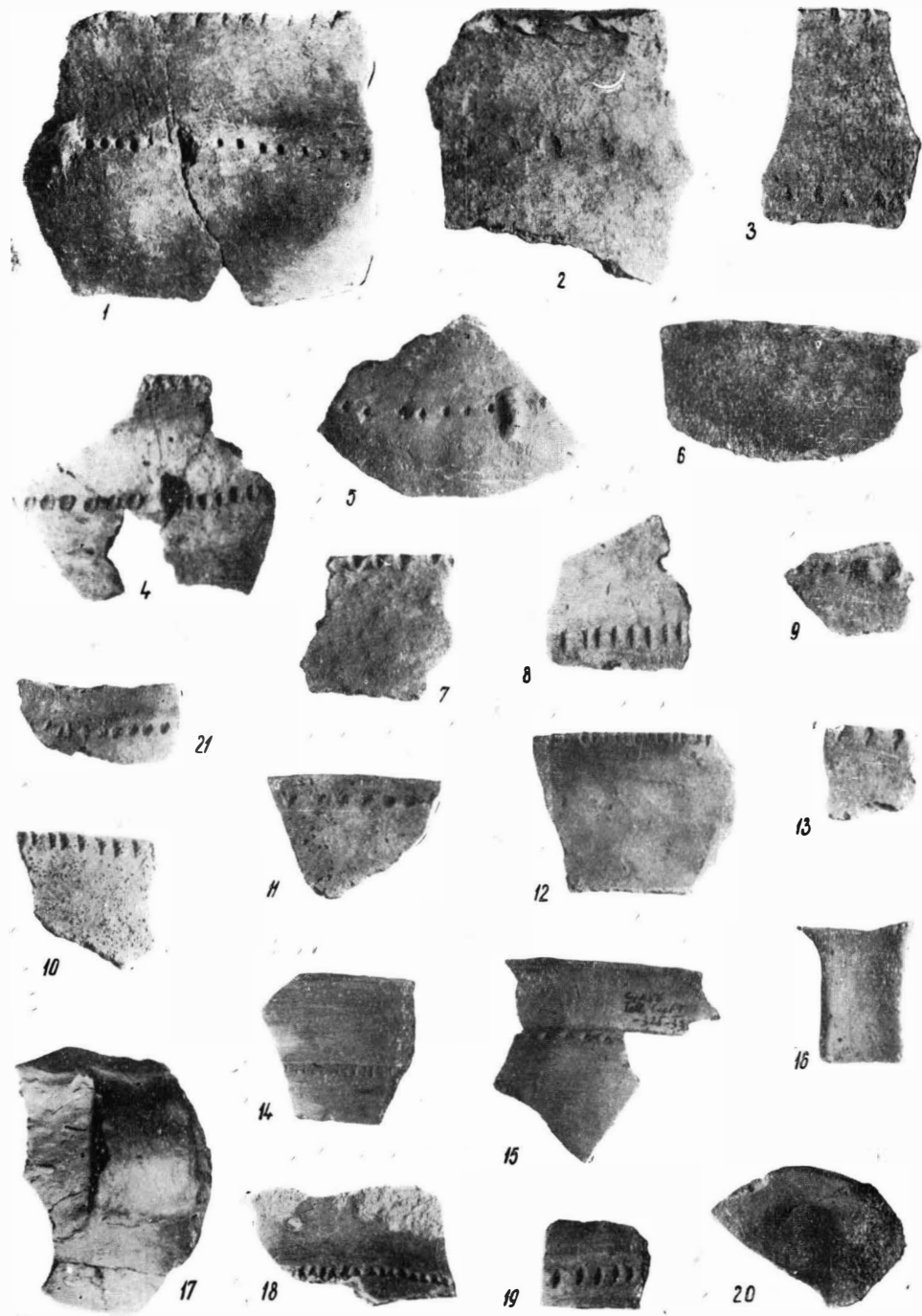
prin foc. Stratigrafic, putem vorbi deci de un strat cu două niveluri care se atribuie culturii Cernavoda II, suprapus de un altul din perioada stăpînirii romane. Rarele apariții de resturi de tip Gumelnița sau Hamangia sînt răspîndiri firești datorate apelor pluviale sau purtătorilor acestor culturi care și-au avut așezările în imediata vecinătate.

MATERIALUL ARHEOLOGIC

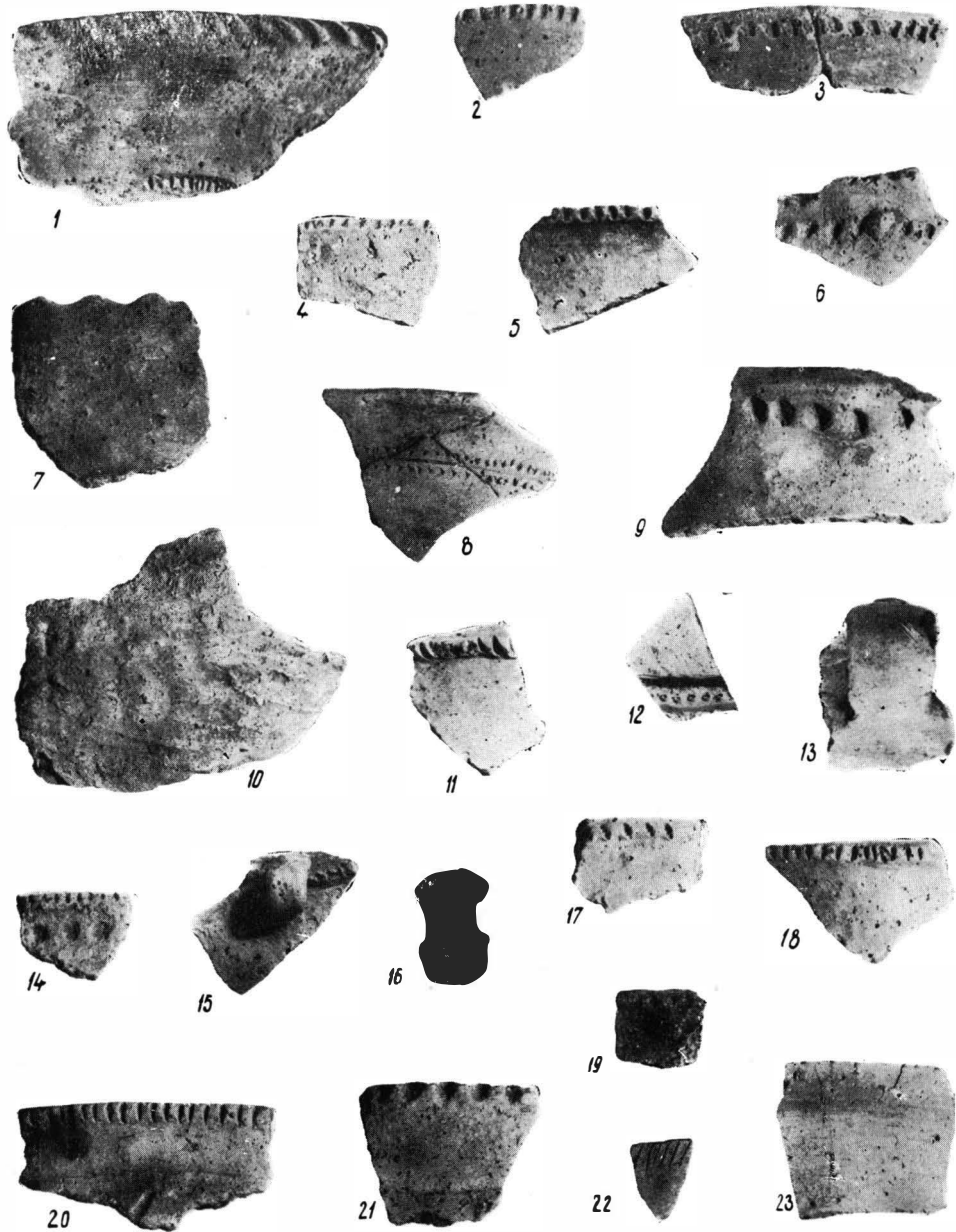
I. — Material osteologic. Remarcăm, mai întii, marea cantitate de valve de scoici (mai puține cochilii de melci), proporțional mai numeroase în nivelul 2 față de nivelul 1. Din pământul prăbușit s-au cules și cîteva oase de pește.

În mod deosebit ne-a reținut apoi atenția marea cantitate de oase de animale (mai toate sparte, unele trecute prin foc), mai numeroase în nivelul inferior față de cel superior. Din păcate, cea mai mare parte a materialului s-a pierdut în timpul transportului; printre cele cîteva resturi păstrate, Alex. Bolomey recunoaște oase de cerb, de bour și de ovicaprine.

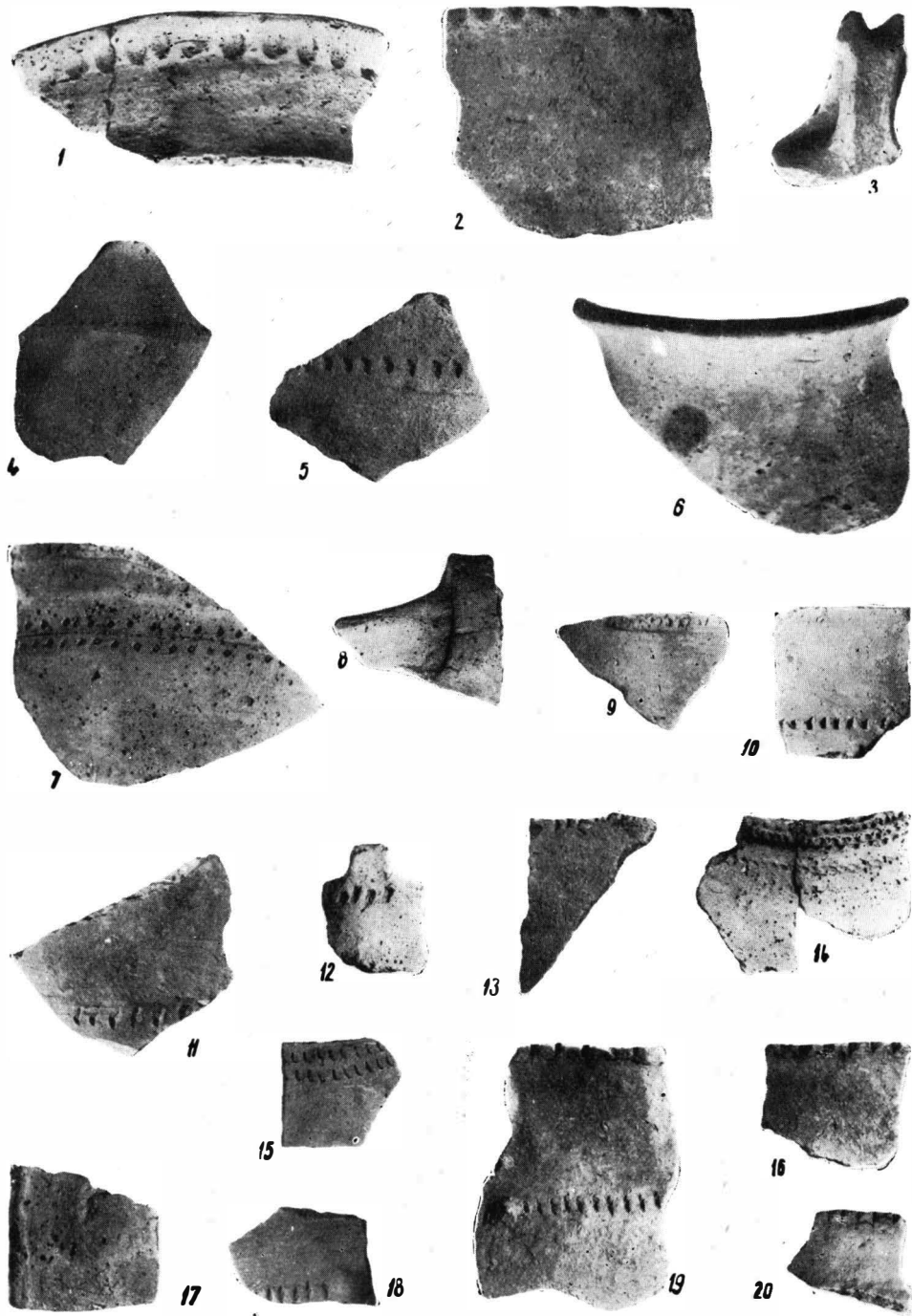
II. — Materialul litic. Mai ales în nivelul inferior s-au găsit bulgări masivi de silex, nuclee, așchii de decorticare și cîteva unelte realizate neglijent sau rudimentar. O parte din material fusese trecut prin foc. Din determinările făcute de Al. Păunescu menționăm: predominarea pieselor mici și mijlocii; prezența unor așchii de decorticare (pl. 14/3, 5, 8, 9) fără retușe, cu talonul pe cortex, punctiform sau neted; așchii atipice, neretușate,



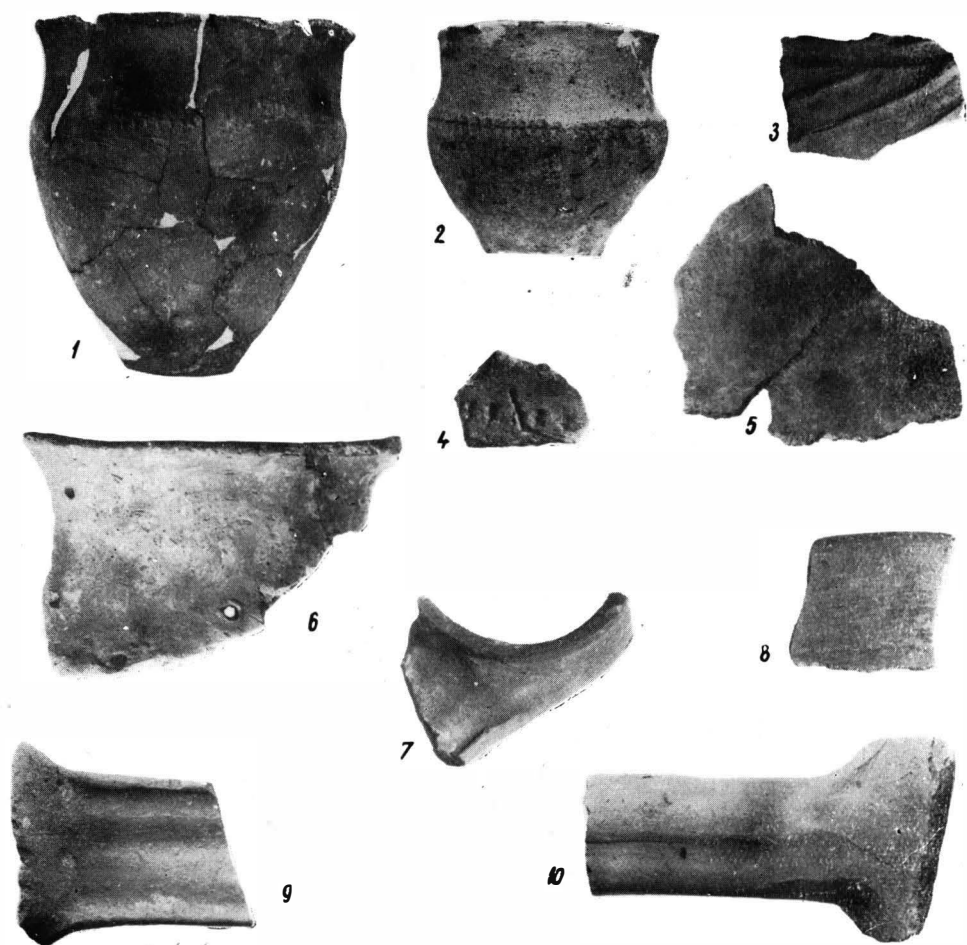
Pl. 1. Cernavoda. Sectorul b, fragmente ceramice din nivelul I 1.



Pl. 2. Cernavoda. Sectorul b, fragmente ceramice din nivelul 2. Nr. 23 aparține culturii Gumelnița.



Pl. 3. Cernavoda. Sectorul b, fragmente ceramice nestratigrafiate.



Pl. 4. 1 vas de la Sultana; 2 Cernavoda, vas descoperit in sectorul *d* in S I/1961 intre metrii 1-2, la adincimea de 110 cm; 4 fragment ceramic de la Cernavoda, descoperit in sectorul *d*, in S III/1957, intre metrii 13-14, adincimea 140 cm; 3, 5, 6, 8 Cernavoda, sectorul *b*, fragmente ceramice din nivelul 1 (nr. 3, 8, aparțin culturii Gumelnița); 7, 9, 10 Cernavoda, sectorul *b*, fragmente ceramice din stratul roman.

cu taloane netede, sparte (pl. 14/7); gratoar-străpungător (pl. 14/6) pe așchie microlitică, cu partea activă oblică retușată abrupt (o caracteristică a culturilor post-gumelnițene); rabot pe jumătate de bulgăre, oval prelung, cu partea activă ușor concavă și retușată (pl. 14/2); lamă subțire care prezintă însă o tehnică tipic gumelnițeană și aparține culturii Gumelnița (pl. 14/4).

Dintr-o rocă dură (granit) de culoare neagră s-a realizat un mic toporaș lustruit doar pe fețele plate. Marginile laterale și muchia păstrează forma naturală a pietrei (pl. 14/1).

III. — Ceramica. Tehnica de lucru, caractere generale.

1. *Ceramica fină.* În nivelul 1 este destul de rară, are o culoare cenușie-deschisă la exterior (rar, cu pete castanii), cenușie-închisă, spre negru, în spărtură (pl. 1/14). În pastă nisip foarte fin, fără impurități, pereții neteziți fără o atenție specială. Vasele au fost introduse într-o emulsie de lut fin, moale la pipăit, iar apoi au fost puțin lustruite. Arderea este bună, pereții subțiri au rezonanță la lovături.

Din nivelul 2 avem și mai puține fragmente (trei la număr) dintre care două au suprafața interioară neagră, iar exteriorul castaniu dar prezintă și el pete mari, negre. Al treilea fragment este însă cenușiu deschis.

2. *Ceramica de bună calitate.* În nivelul 1 este mai numeroasă decât ceramica fină. Se deosebesc trei subgrupe :

a) bine reprezentată, cenușie sau castanie la exterior. Mai rar, pete negre. Miezul de culoare închisă. În pastă, nisip fin. Pasta nu este însă prea bine aleasă și se strecoară mici cochilii de melci sau alte ingrediente. Rar, se observă chiar goluri din cauza neuniformei frământări. Vasele au fost introduse într-o emulsie de lut care s-a depus pe suprafețele lor în pojghiță foarte subțire.

b) cantitativ aproximativ egală cu cea din grupa precedentă. Cele mai multe fragmente au suprafețele castaniu-deschis, spre cărămiziu, câteva castanii, unul cenușiu și altul negru. Miezul este negru. Introducerea, pe lângă nisip și pigmenți de calcar sau cochilii de melci și a unei cantități reduse de materii organice care creează goluri în pastă, fac din aceste fragmente o subgrupă distinctă. Vasele au fost și de data aceasta introduse într-o emulsie de lut fin, moale la pipăit. În cazuri rare, exteriorul a fost ușor lustruit.

c) relativ rară, castanie-deschisă (spre cărămiziu), cu pete mai închise la exterior, miez cenușiu-închis spre negru. În pastă s-a amestecat nisip și calcar pisat mărunț. Pasta devine mai puțin omogenă, dar arderea este bună și pereții rezonanți. Modelarea și netezirea pereților lasă de dorit. Slipul este foarte subțire, neputînd acoperi toate denivelările.

În nivelul 2 ceramica din această categorie este reprezentată doar prin șapte fragmente : cinci aparțin subgrupeii *a* și cite unul celorlalte subgrupe.

În materialul nestratigrafiat, nu prea numeros nici el, sînt prezente, de asemenea, toate subgrupele.

3. *Ceramica grosieră.* Este cea mai numeroasă și caracteristică pentru complexul nostru. Se poate împărți în mai multe subgrupe și anume :

a) șapte fragmente în nivelul 1, 91 în nivelul 2, un număr nu prea mare nestratigrafiat. Sînt de culoare castanie-închisă sau deschisă, spre

cărămiziu. Miezul este cenușiu. În pastă s-a amestecat calcar pisat. În cazul în care frământarea pastei este slabă rămân multe goluri care apar și pe suprafețele exterioare sub forma unor porozități foarte dese (pl. 1/10 ; 2/1, 3, 4, 7, 10, 21 ; 3/1, 2, 7, 17). În alte cazuri, prin adaosul unei cantități reduse de nisip și prin mai buna frământare a pastei, golurile se reduc și porozitățile sînt mai rare, pasta este mai compactă iar bucățile de calcar se văd la suprafață ca un adevărat mozaic.

b) 11 fragmente în nivelul 1, șase în nivelul 2. De culoare cenușie-închisă cu pete cărămizii, castaniu-deschisă spre cărămiziu sau cărămizie cu miezul de culoare închisă. Sînt lucrate dintr-o pastă cu amestec de nisip, omogenă, nu prea aspră la pipăit.

c) patru fragmente în nivelul 1, șase în nivelul 2. Sînt de culoare cărămizie, cenușie cu pete cărămizii sau castanii, negre în spărtură. La această subgrupă se observă în pastă amestecuri de materii organice. Porozitățile sînt rare.

d) patru fragmente în nivelul 1, trei în nivelul 2. De culoare cenușie-pătăată, maronie-închisă sau cărămizie, negre în spărtură. Alături de nisip se amestecă un procent redus de pietricele sau calcar pisat, întîmplător cîte o cochilie de melc. Pasta fiind compactă nu prezintă goluri, porozități.

e) 15 fragmente în nivelul 1, altele nestratigrafiate. Cenușii-castanii. Într-un caz, prin ardere secundară, cărămiziu. Grosier lucrate, cu amestec de calcar și cioburi pisate, nisip, pastă neomogenă, fără porozități însă, pereții denvelați.

f) 21 fragmente în nivelul 1, trei în nivelul 2, altele nestratigrafiate. Sînt de culoare cenușie, cu pete negre sau cărămizii, cu miez cenușiu închis. În pastă se amestecă nisip cu pietricele mari, bucăți de calcar sau silex (?), poate și cioburi pisate. Pasta este omogenă, compactă, pereții groși, bine arși, grosolan modelată, aspră la pipăit. Este categoria caracteristică nivelului 1, tot așa cum subgrupa 3a caracterizează ceramica nivelului 2 (pl. 1/1—9, 12, 13, 21 ; 2/19 ; 3/5, 11, 13, 15, 16, 19, 20).

Formele. Se pot în parte reconstitui cu o relativă siguranță, în parte pot fi doar presupuse iar în alte cazuri rămîn neprecizate. Aceasta deoarece materialul este și restrîns numeric și, mai ales, fragmentar.

Se pot recunoaște :

1. *Străchini și castroane* (pl. 5/1—3, 5—9, 11, 12 ; 6/1—8 ; 7/1 ; 8/1—4, 6, 8, 10—15 ; 12/5, 14 ; 13/11). Nu întotdeauna sînt clar diferențiate. Par a reprezenta grupa cea mai numeroasă și conțin toate categoriile de pastă. Sînt documentate în mai multe variante și subvariante.

a) tronconice : a_1 , margine scurt îndoită spre interior (pl. 6/3) ; a_2 , margine îndoită scurt spre exterior (pl. 8/3, 13, 15) ; a_3 , cu marginea îngroșată, dreaptă sau rotunjită (8/1) ; a_4 , margine rotunjită și prevăzută cu toarte (pl. 6/5) ; a_5 , pereții curbați cu tendință emisferică (pl. 5/8 ; 6/1, 2).

b) margine lată și evazată : b_1 , margine evazată, uneori trompetiform, linia corpului se continuă lin cu cea a buzei (sînt cel mai des întîlnite : pl. 6/8 ; 8/2, 4, 14) ; b_2 , margine lată răsfrîntă larg în afară, clar separată de corp (pl. 5/3, 6, 7, 12 ; 6/7 ; 8/6, 12) umărul fiind bombat ; b_3 , larg evazată, margine lată foarte oblic aplecată spre exterior, umăr scurt clar

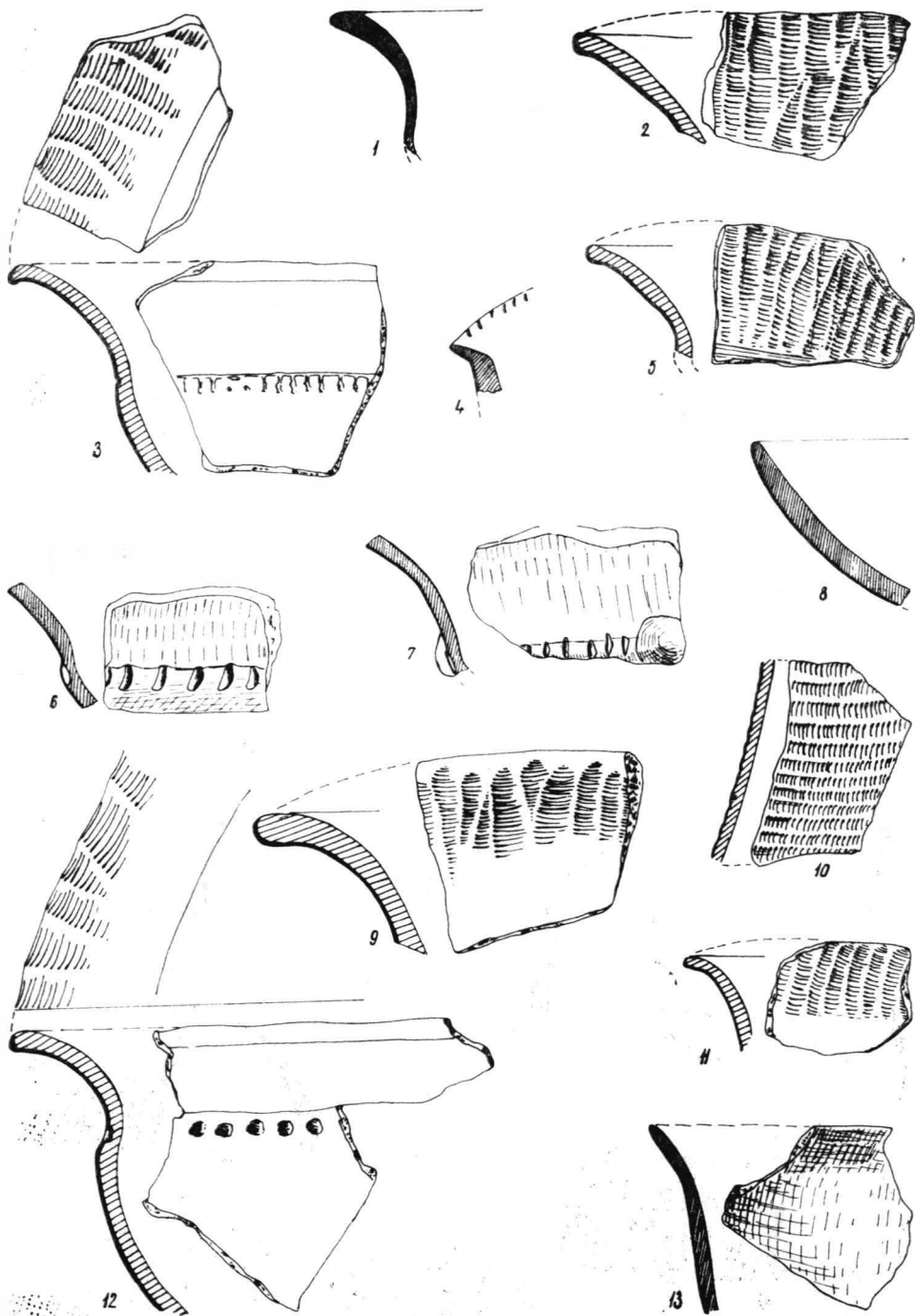
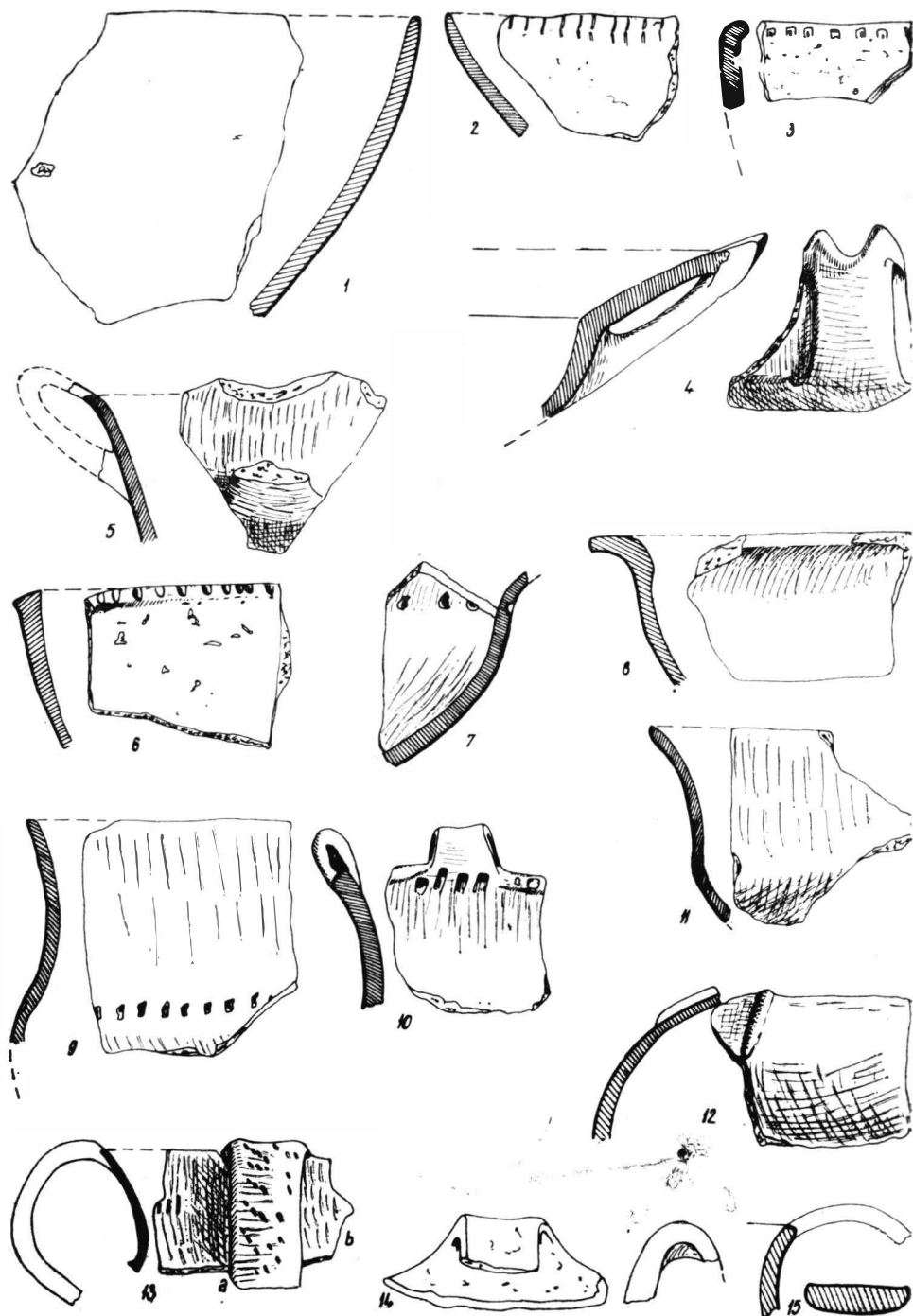
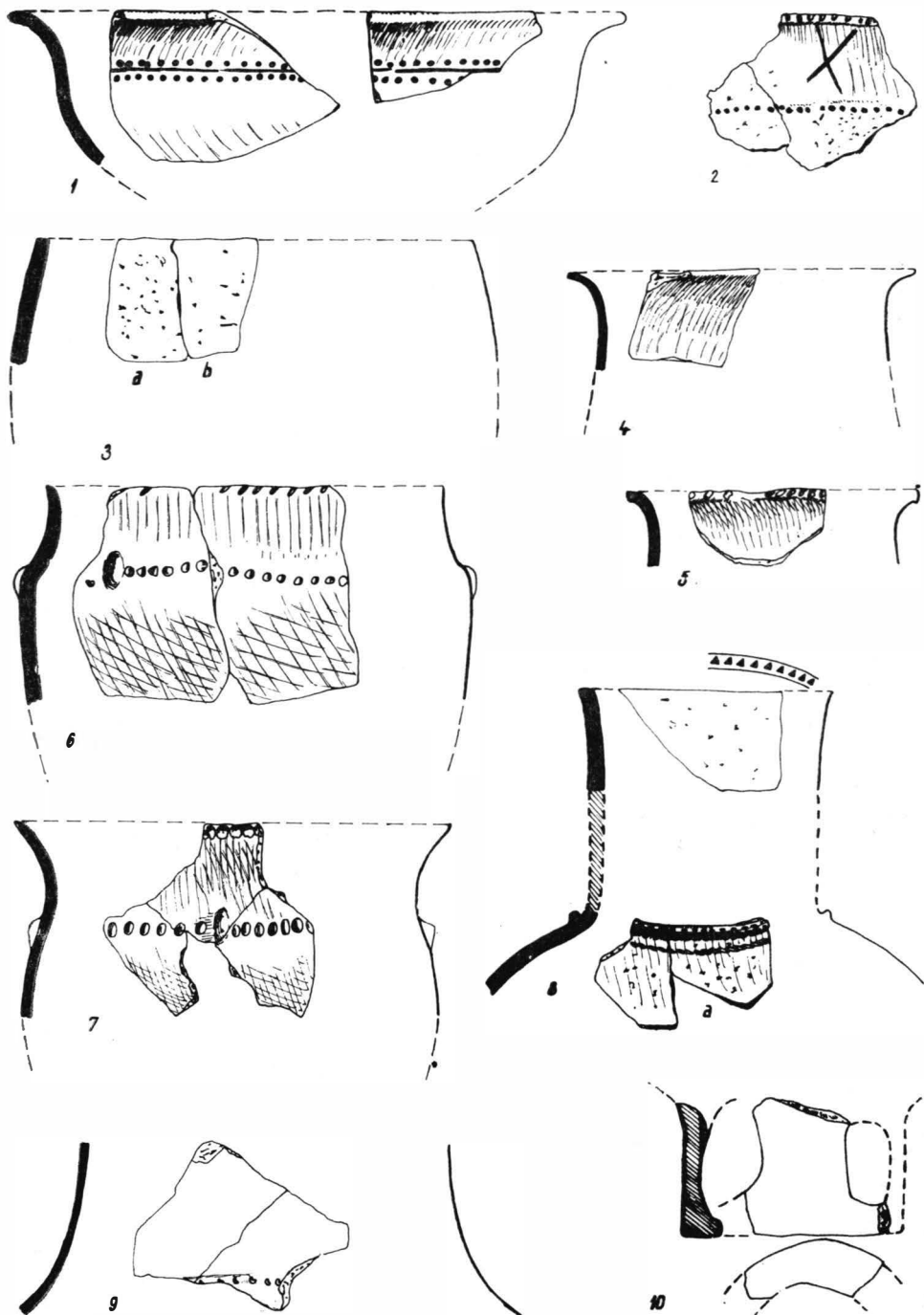


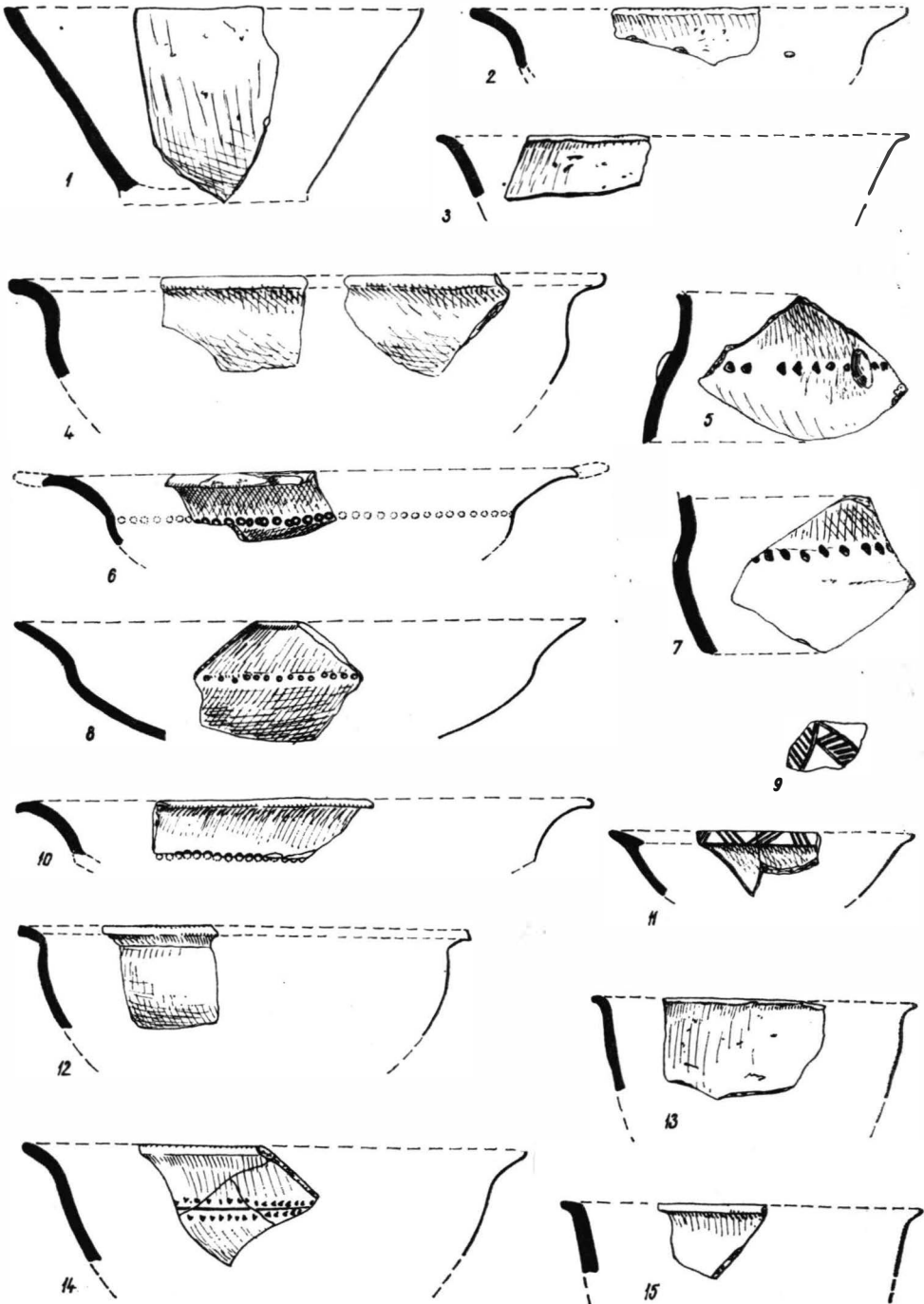
Fig. 5. Cernavoda. Sectorul b. 2—4, 6, 9—13 din nivelul 1; 5 din nivelul 2; 1, 7, 8 nestratigrafiat (1: 2 din mărime naturală).



Pl. 6. Cernavoda. Sectorul b. 1—3, 5, 7, 11, 12, 13a din nivelul 1; 6, 8, 13b, 15 din nivelul 2; 4, 9, 10, 14, nestratigrafiat (1 : 2 din mărimea naturală).



Pl. 7. Cernavoda. Sectorul b. 3b, 4, 6, 7, 9 din nivelul 1; 1,3,8b, 10 din nivelul 2; 5, 8a nestratigrafiat; 2 din cercetările lui C. Schuchhardt, după A. Langsdorff și I. Nestor. Nr. 10, picior de vas (?) cu „ferestre” (1,4-9 = 1:4; 2 = fără scară; 3 = 1:6; 10 = 1:2 din mărime naturală).



Pl. . Cernavoda. Sectorul b. 5, 6, nivelul 1; 4, 10, 12, 14, 15 nivelul 2; 1, 2, 3, 7, 8, 13 necropolă; 9 în sibiu. S. Semnal t după A. Langsdorff și I. Nestor. (1,3-10-15 = 1:4; 2 = 1:3 dia. mărime naturală; 9 fără scară).

conturat (pl. 8/8); b_4 , aceeași construcție ca $1b_3$, umărul este însă rotunjit, iar vasul prevăzut cu două toarte „cornute” (pl. 6/4).

c) margine lată, oblică, profil în formă de T, corpul emisferic (pl. 8/11).

Tipurile a_1 , a_2 , a_4 , a_5 , b_1 , au fost descoperite în nivelul 1; a_{17} , a_2 , a_3 , a_4 , b_1 , b_2 în nivelul 2, iar celelalte tipuri sînt nestratigrafiate.

2. *Amfore și amforete* (pl. 5/10; 6/12; 7/4, 8, 9; 9/5, 6, 8, 9, 12—14; 10). Acestea par a fi formele documentate prin numeroase fragmente provenind de la vase cu următoarele caracteristici : gîturi înalte, tronconice:

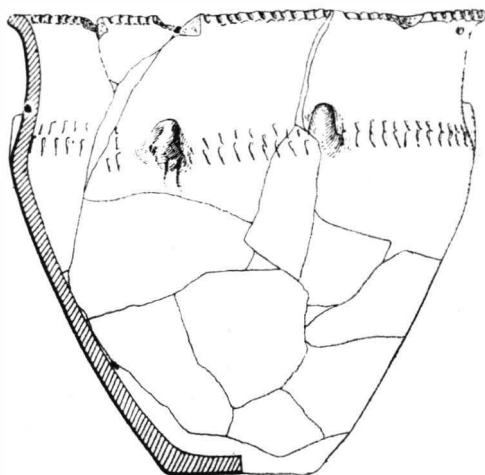
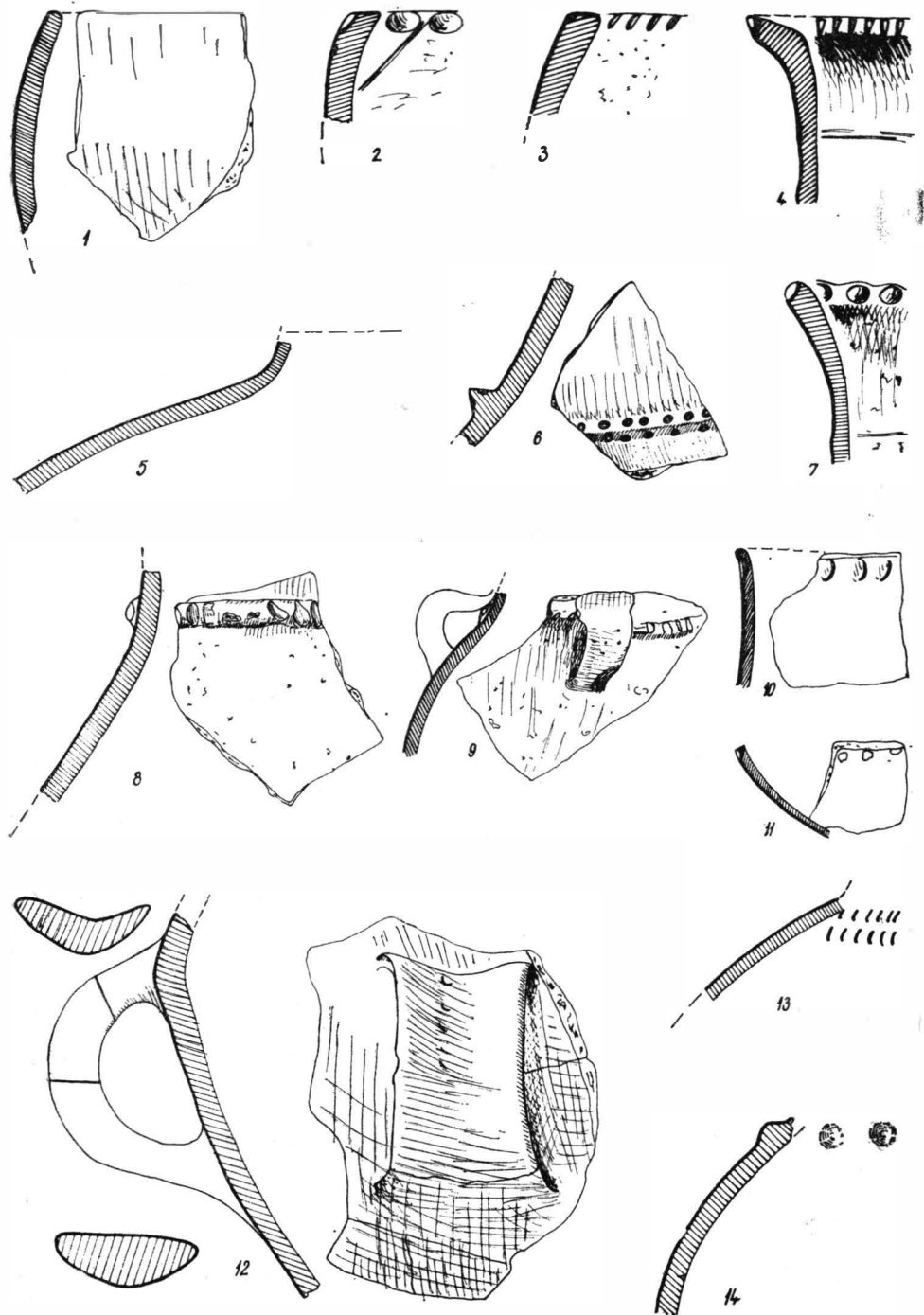


Fig. 3. Sultana. Descoperire întâmplătoare
(4 : 6 din mărime naturală).

(2a) sau albiate (2b), cu margine dreaptă (într-un caz) și cu marginea lată, răsfrîntă sau îndoită în unghi drept, spre exterior. Resturile fragmentare indică o puternică bombare a umărului acestor vase, acesta fiind aproape în unghi drept față de linia gîtului. Unui asemenea exemplar pare să-i aparțină un fragment de la pintecul unui vas cu profilul curbat pe partea pe care conserva o toartă în bandă lată (cu orificiu mic însă) și „rupt” brusc în partea opusă care era probabil orientată spre umăr (pl. 9/12). Oricum cel puțin corpul acestui vas prezenta o accentuată linie despărțitoare la mijloc. Numeroase toarte în bandă lată par să provină de la astfel de vase. Denumirea de amfore o păstrăm pentru vasele de mari dimensiuni de acest tip. O serie de gîturi de vase identice cu cele descrise mai sus (pl. 5/10; 7/4, 9) și de fragmente de cioburi (de data aceasta puternic bombate, dar cu o curbură continuă și fără toarte, (pl. 6/12, 9/13), indică vase asemănătoare, de dimensiuni reduse, cu pereții subțiri. Le prezentăm ca amforete. Amforele și amforetele apar în ambele niveluri și printre materialul nestratigrafiat. Amforetele sînt mai numeroase în primul nivel.

3. *Borcane* (pl. 1/1, 3—9, 12—13; 2/5, 6; 3/5, 11, 16, 19, 20; 7/6, 7; 8/5, 7; 13/2, 3, 9, 10; 14/13). Este tipul de vas deosebit de caracteristic pentru nivelul 1. Este întîlnit, mai rar, și în nivelul 2.

Cele din nivelul 1 sînt lucrate în tehnica 3e și mai ales 3f, unele din nivelul 2 în tehnica 3a. Materialul este fragmentar, reconstituirea fiind posibilă după unele fragmente mai mari și îndeosebi după un vas întreg de acest tip, descoperit întâmplător la Sultana (fig. 3 = pl.4/1). Este un vas



Pl. 9. Cernavoda. Sectorul b. 1, 5, 12 nivelul 1; 2, 4, 6—11, 14 nivelul 2; 3, 13 nestratigrafiat (1 : 2 din mărime natura lă).

compus din două părți distincte : partea superioară nu prea înaltă (1/4 din înălțimea vasului), cu marginea răsfrîntă (tip 3a, în acest caz diametrul maxim fiind chiar pe gura vasului, pl. 7/7) sau numai ușor îndoită (tip 3b și în acest caz diametrul maxim reprezentîndu-l umărul vasului pl. 7/6) și partea inferioară ovoidală cu fixare pe un fund plat însă. Umărul și marginea vasului sînt foarte atent marcate, scoase în relief în toate cazurile.

4. *Oale-„butoi”* (pl. 7/3 ; 9/1—3) Denumim astfel nu prea numeroasele, dar totuși repetatele fragmente de oale cu un profil ușor curbat pe o mare înălțime (gura dreaptă este „strînsă”, diametrul maxim căzînd spre centrul vasului). Sînt prezente în ambele niveluri.

5. *Cănițe*, acest tip de vas este documentat doar printr-un exemplar și acela fragmentar. Se păstrează o porțiune din gîtul trompetiform, diametrul probabil, la linia de lipire cu corpul, fiind de 8 cm (pl. 6/13). O toartă în bandă lată (pl. 6/14), trasă din margine — deci depășind ușor linia gurii — se va fi lipit pe umărul puternic bombat al vasului (aceasta este direcția pe care o indică cel puțin zona de ruptură).

6. *Forme greu de reconstituit sau incerte* : a) căni (?) cu toartă în bandă lată, ușor supraînălțată (pl. 5/13 ; 6/9, 15 ; 14/12) b) oale cu gît nu prea înalt, drept, aplecat spre interior sau răsfrînt ușor spre exterior, marginea îngroșată, rotunjită sau dreaptă, corp bombat (pl. 1/2 ; 2/1—3, 7, 9, 14, 17—21 ; 3/1 ; 9/4, 7 ; 11 ; 13/1, 4, 6). Astfel de fragmente caracterizează îndeosebi nivelul 2 ; c) vase de mari dimensiuni cu gura evazată (pl. 13/8 = 2/1) ; d) vase askos (?) (pl. 8/9 ; 15/4) ; e) vase cu picior (?) (pl. 7/10).

7. *Funduri de vase* (pl. 15/10—21). Sînt toate plate, cu bună stabilitate și prezintă două variante : a) cu marginea îngroșată (pl. 15/10—12) ; b) marginea în unghi obtuz (pl. 15/15—17).

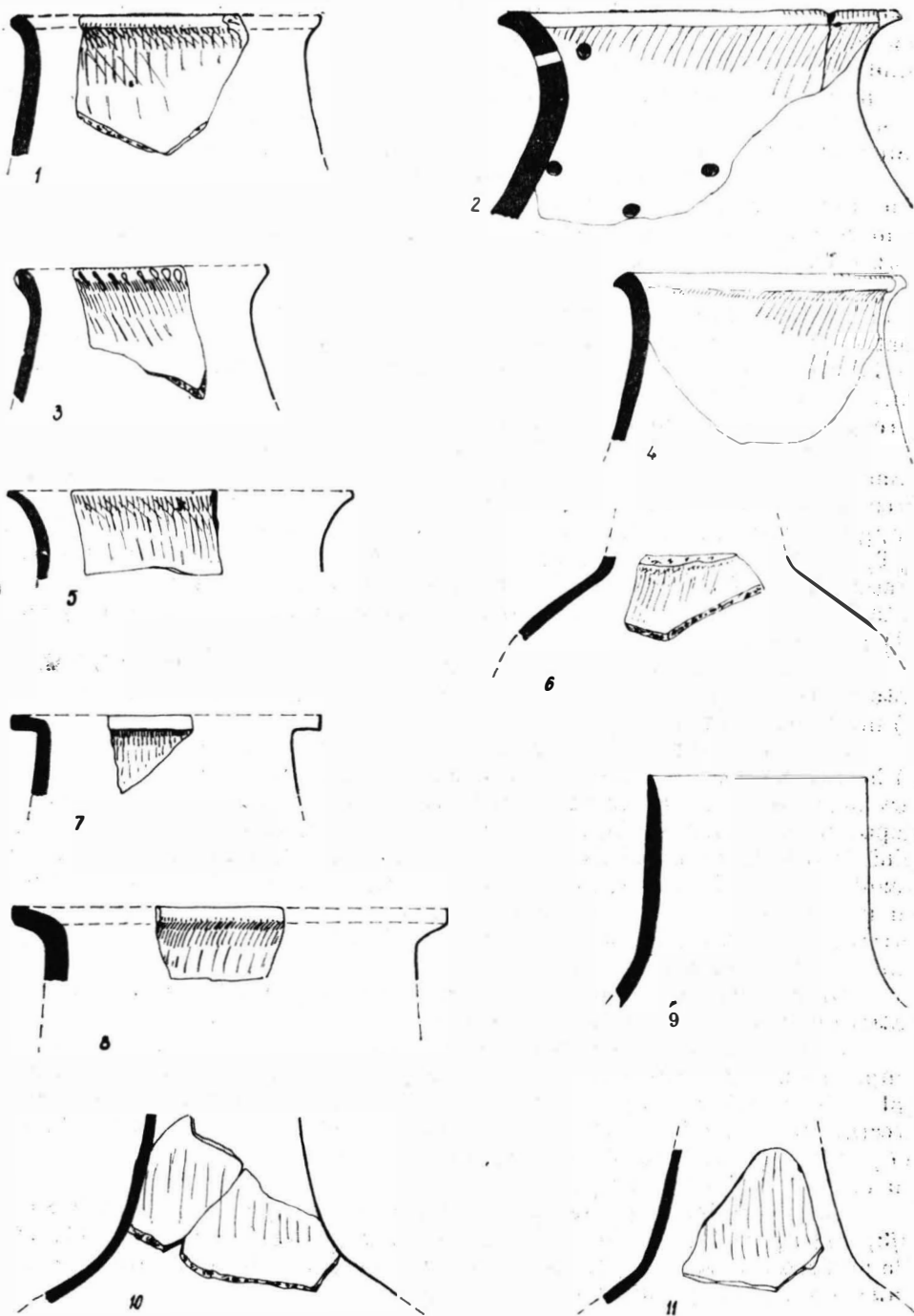
8. *Toarte*. Sînt relativ numeroase. Prezintă mai multe variante : a) în bandă lată (pl. 1/16 ; 15/1), așezate vertical, puternic albiate la partea superioară ; b) în bandă îngustă, verticale, unesc marginea pe care o depășesc ușor (pl. 3/8, 6/5, 13—15) cu corpul ; c) în bandă îngustă îngroșate pînă la o secțiune ovoidală, unesc vertical gîtul (pl. 9/9 ; 15/9) cu umărul vasului ; d) sub formă de „ansa cornuta” (pl. 6/4 = 3/3)¹², unind marginea cu umărul unei străchini ; e) tortițe „oarbe”, în bandă lată inițial, sînt presate și devin adevărate „apucători” (pl. 6/10) ; f) toarte în bandă (pl. 15/3 = 1/20), orizontale.

Ornamentarea. Tehnica de ornamentare : a) prin adîncire, în majoritatea cazurilor ; b) în relief, ca excepție ; c) prin canelare, rar.

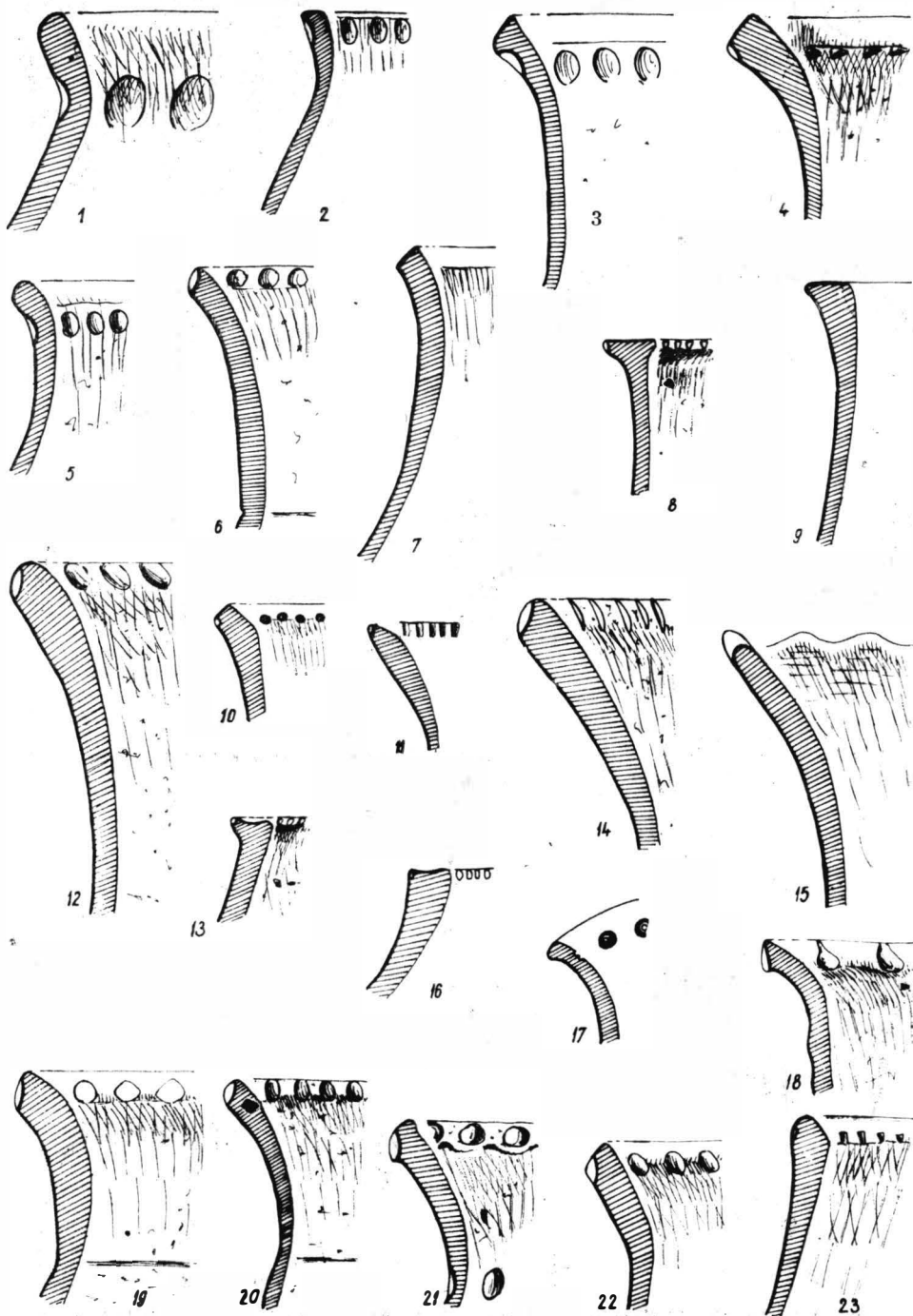
a) Prin adîncire remarcăm procedeele : 1) impresiunile ; 2) incizia. Impresiunile sînt cele mai frecvente și sînt realizate cu virful degetului (pl. 1/2, 4 ; 2/1, 9, 21 ; 3/1—2 ; 11), cu unghia (pl. 9/10), cu un os sau cu trestia (pl. 1/18 ; 2/12, 19 ; 3/4, 7, 14 ; 7/1, 8 ; 8/6, 8,10 ; 9/6 ; 11/10, 17 ; 12/1, 14), cu șnurul răsucit (două cazuri, pl. 6/13 ; 7/8 = 3/14), cu un virf de forme variate (v. ilustrația).

Incizia se întîlnește rar și este realizată fie superficial și mai lat (pl. 2/8, 20 ; 3/7 ; 5/3 ; 7/1 ; 9/2) fie mai adînc și îngustă (pl. 2/22 ; 8/9, 11, 14). Pe un fund de vas s-au păstrat două cercuri concentrice realizate prin șanțuri foarte late și adînci (pl. 15/21).

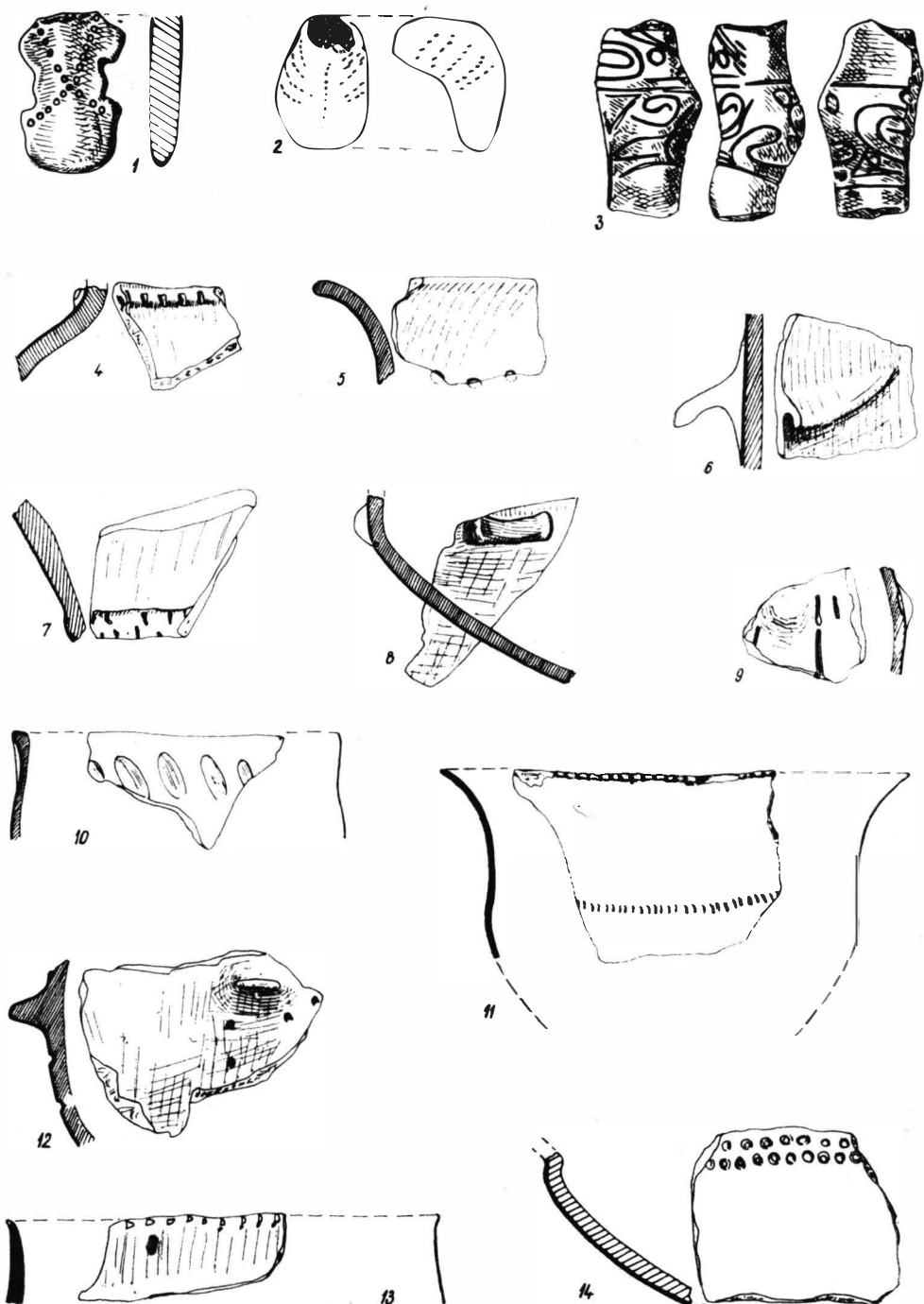
¹² Un desen publicat anterior (D. Berciu, SlovArch, 12, 1964, 1, fig. 6/4, p. 275) este inexact și ca profil și ca înclinare.



Pl. 10. Cernavoda. Sectorul b. 2, 3, 6, 10, 11 nivelul 1; 1, 5, 7 nivelul 2; 4, 8, 9 nestratigrafiat. (1 : 4 din mărime naturală).



Pl. 11. Cernavoda. Sectorul b. 17, nivelul 1; 1, 3, 4—11, 13—16, 18—23 nivelul 2; 2, 12 :
nestratigrafiat. (1 : 2 din mărime naturală).



Pl. 12. 1-10, 12-14 Cernavoda. Sectorul b. 11 de la Gumelnița (depozit, M.N.A., inv. I. 6879, reconstituit de noi). 3, 7 din nivelul 1 (nr. 3, aparține culturii Gumelnița); 1, 2, 8, 12 din nivelul 2; 4-6, 9, 10, 13, 14 nestratigrafiat (1-10, 12, 14 = 1 : 2; 11, 13 = 1 : 4 din mărime naturală).

b) În relief : brîuri în relief cu impresiuni (în trei cazuri, 2/11, 15 ; 9/8, 9 ; 12/4) ; fragmente de brîuri, cu creștături (două cazuri, pl. 2/1 ; 3/9) ; proeminențe late sau înguste (v. ilustrația) ; crește în relief (pl. 6/12 ; 13/7) ; găuri-butoni din exterior spre interior (un caz, pl. 14/11).

c) Canelarea pare aci o tehnică incipientă. Se întilnește pe buza interioară larg evazată a unor străchini (pl. 5/2, 3, 5, 9, 11, 12). Pe gîtul unui vas, din pastă foarte bună, sînt urme de canelare în „ape” (pl. 5/10).

Disponerea ornamentelor. Acoperă constant marginea și umărul vaselor. Oa excepții și izolat, apar ornamente pe gîtul vaselor, toarte, marginea interioară.

Motivele sînt sărace : alveolarea sau creștarea marginii, șiruri de impresiuni variate sau cerculețe sub margine sau pe umăr (încadrînd uneori și o linie mediană incizată). Caracteristică, prin frecvență, este și întreruperea șirului ornamental prin proeminențe alungite dispuse vertical. Izolat, apare pe gîtul unui vas un X (pl. 7/2) incizat. Un motiv în căpriori întilnim, incizat, pe marginea lată a unei străchini, iar un motiv în scăriță pare să fi ornamentat corpul unui askos (?).

Plastică. Este reprezentată printr-o figurină antropomorfă, modelată din lut în amestec cu cioburi pisate și pietricele. Spatele plat, fața bombată și ornamentată cu două șiruri de impresiuni executate cu un os de pasăre sau țevă. Capul este rupt din vechime (pl. 12/1).

Tot din lut a fost modelată talpa unui picior uman ornamentat, cu ajutorul unui vîrf, cu șiruri de puncte care par să reproducă sforile de la încălțăminte (pl. 12/2). Ambele aparțin nivelului 2.

În *rezumat*, deși cum s-a arătat mai sus sordajul executat în punctul *b* de la Cernavoda a fost atît de restrîns și efectuat în marginea unei așezări deja distruse, el ne oferă totuși un material concludent, foarte individualizat, asigurat din punct de vedere stratigrafic. Avem de a face cu ceea ce se numește frecvent o „descoperire închisă” suprapusă de depuneri romane, o locuire independentă, nesincronă locuirii din tell-ul gumelnițean, celei din așezările Hamangia sau celor aflate pe înălțimea „Dealul Sofia” atribuite culturilor Cernavoda I și Cernavoda III. Dacă ea ar fi avut ceva comun cu ultimele depuneri gumelnițene din tell (de pe care apele pluviale ar fi spălat depunerile superioare) firesc era ca materialul gumelnițean să nu fi fost reprezentat doar prin cîteva fragmente ceramice a căror prezență aci își are explicații ușor de găsit. În raport cu locuirile de pe înălțimea „Dealul Sofia” („alte Burg” pe schița lui Schuchhardt, nr. 4—6 pe schița noastră de la fig. 1A') este de subliniat altitudinea și poziția topografică total deosebite ale acestora în raport cu așezarea din sectorul *b* (aflată cu circa 30 m mai jos, neavînd poziție dominantă) precum și distanța față de ele (între 200—300 m în linie dreaptă). Același lucru se poate spune despre locuirile Hamangia.

Materialul arheologic este de asemenea, cantitativ, destul de numeros pentru a permite unele încheieri semnificative. Deși culese selectiv din teren, dispunem de un număr de circa 350 fragmente ceramice : 106 din primul nivel, 120 din nivelul al doilea, 124 nestratigrafiate (acestea din urmă culese în general din prăbușirile malului). Este semnificativ însă faptul că ele provin de la circa 63 de vase diferite ale primului nivel, 85 de vase ale nivelului 2 și circa 68 de vase cu poziție stratigrafică nesigură.

Rezumînd caracteristicile acestei ceramici reținem : lipsa scoicilor pisate și prezența, în schimb, a calcarului pisat sau altor ingrediente în procesul de preparare a pasteii; frecvența, în domeniul formelor, a străchinilor și castroanelor (sau poate cupelor, în unele cazuri), cu marginea larg evazată și arcuită; a vaselor cu gît înalt, tronconic, margine răsfrîntă (foarte probabil amfore); a borcanelor cu gura în formă de pîlnie, umăr reliefat dar retras, sau a celor descrise la tipul 6b; ornamentarea săracă,

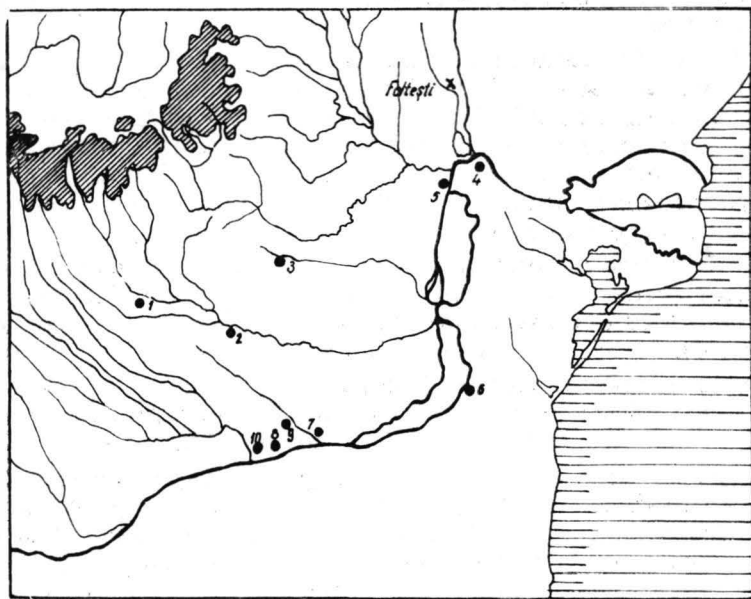
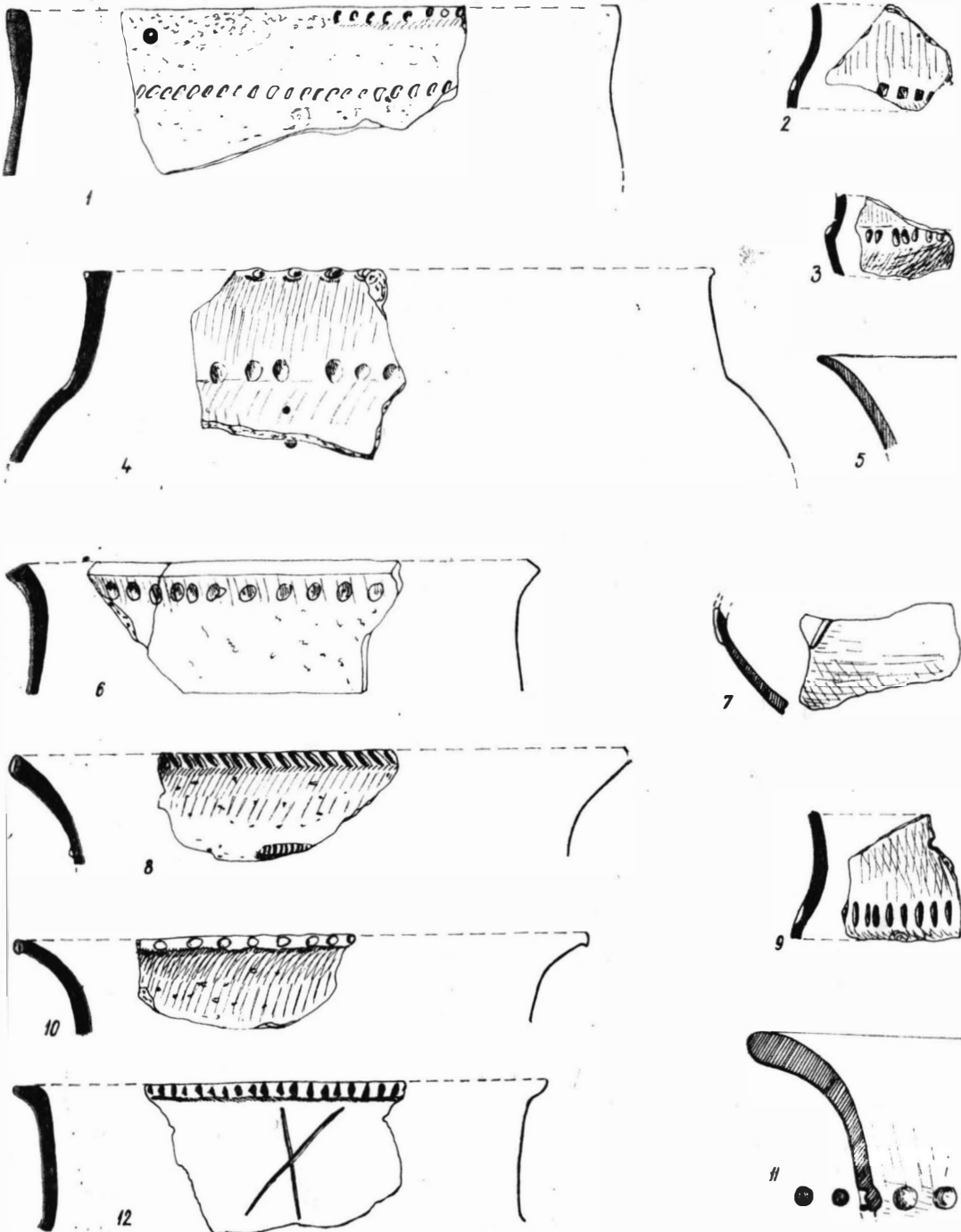


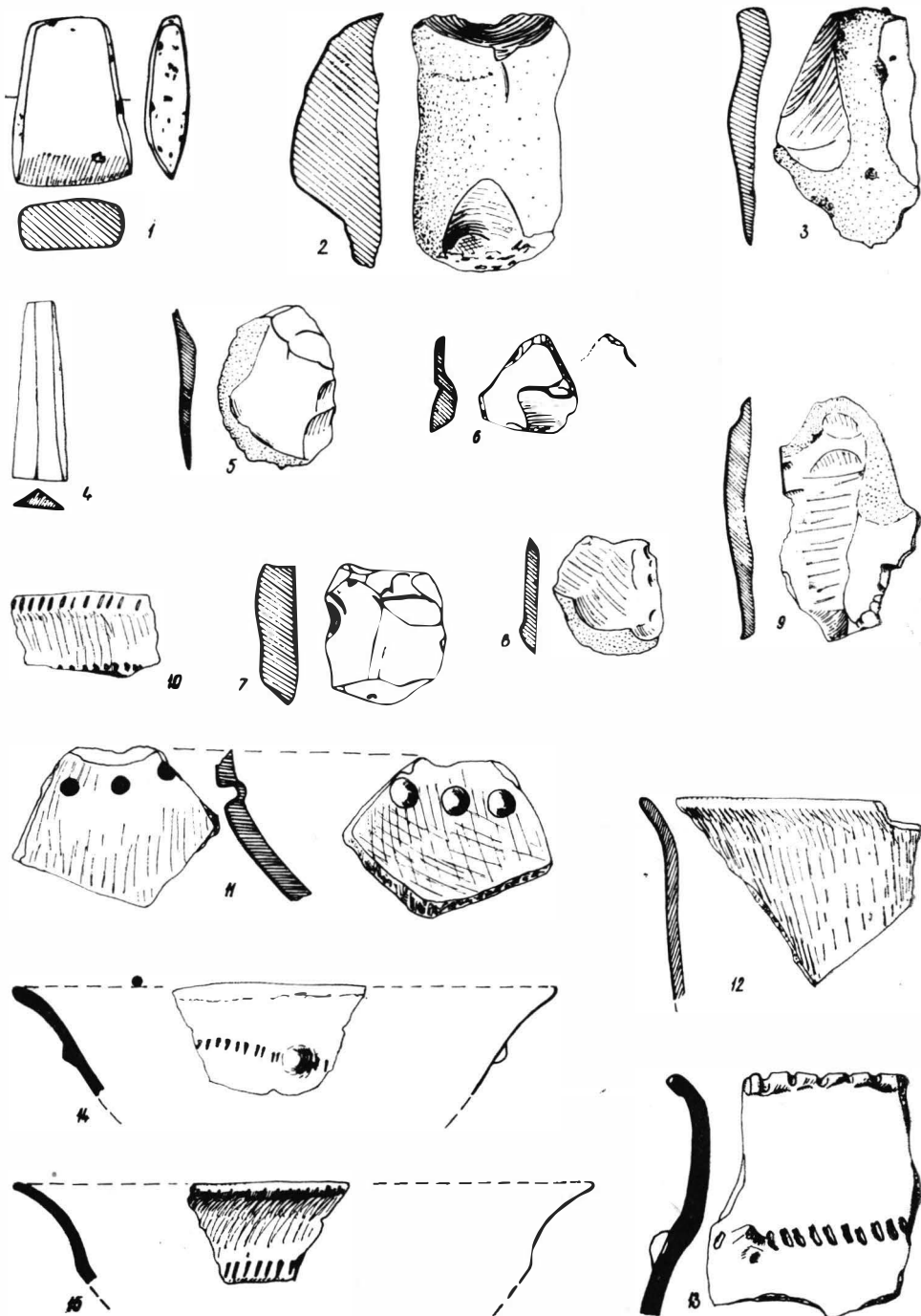
Fig. 4. Harta descoperirilor de tip Cernavoda II (Cernavoda, sectorul b).
1 Tinosul; 2 Coșereni; 3 Smeeni; 4 Garvân; 5 Brăilița; 6 Cernavoda;
7 Boian; 8 Ulmeni; 9 Sultana; 10 Gumelnița.

dar foarte caracteristică și scoțînd de fiecare dată în relief marginea și umărul vaselor; apariția foarte rară a briului în relief (cînd apare este simplu și delimitează gîtul de corp la două vase) și a impresiunilor cu șnur (o dată o linie cu șnur răsucit, în alt caz pare a fi vorba de segmente de șnur răsucit imprimate pe toarta unei cănițe, iar în alt caz efectul este acela de impresiuni de „bobîțe” de „șnur înfășurat”, dar nu și de o astfel de tehnică: pl. 5/4).

Reținem atenția asupra unui caz autentic de găuri-butoni realizați pe umărul unei străchini (?) prin împingere din afară spre interior. În acest caz s-a folosit un băț de secțiune rotundă, cu capătul netezit. Într-un alt caz s-a obținut același efect folosindu-se o trestie sau un os apăsate însă adînc în pasta vasului (pl. 13/11). Asupra semnificației pe care o are acest procedeu tehnic în explicarea unor elemente de decor Glina III nu mai este cazul să insistăm.



Pl. 13.1—11, Cernavoda. Sectorul b. 12 de la Boian. 2—4, 9, 10 nivelul 1; 8, 11 nivelul 2; 1, 5—7 nestratigrafiat (5, 7, 11 = 1 : 2; 1—4, 6, 8, 9, 10, 12 = 1 : 4 din mărime naturală).



Pl. 14. 1-13 Cernavoda. Sectorul b. 14, 15 de la Boian (reconstituirile ne aparțin). 1 nivelul 1; 2, 9 nivelul 2; 3-8, 11-13 nestratigrafiat; 10 din cercetările lui C. Schuchhardt, după A. Langsdorff și I. Nestor (1-9, 11, 12 = 1:2; 13 = 4:6; 14-15 = 1:4, din mărime naturală; 10 fără scară).

MATERIALE DE TIP CERNAVODA II ÎN MUNTENIA ȘI DOBROGEA

Descoperiri similare sau apropiate celor din așezarea II-a de la Cernavoda s-au găsit și la Sultana, Gumelnița, Boian, Ulmeni-Tăușanca, Tinosul, Coșereni, Smeeni, Brăilița, Garvăn, la ele făcându-se referiri și cu alte prilejuri¹³. De data aceasta ne vom opri pe scurt doar asupra unor elemente mai semnificative. Materialele descoperite la Sultana provin atât din săpăturile efectuate pe tell-ul gumelnițean cât și din cercetări de suprafață în apropierea acestuia. Acestea din urmă le datorăm și un vas întregibil (fig. 3 = pl. 4/1) reprezentând una dintre cele mai caracteristice și răspândite forme din complexe de tip Cernavoda II¹⁴.

În afara altor numeroase fragmente de la vase de același tip, remarcăm existența străchinilor și castroanelor precum și a unei căni de culoare neagră prevăzută cu o toartă în bandă lată, diametrul gurii în jur de circa 21 cm și ornamentată cu un șir de impresiuni pe umăr¹⁵.

Din cercetările lui Vl. Dumitrescu la Gumelnița cunoaștem de asemenea un foarte caracteristic material ceramic de tip Cernavoda II¹⁶. Cele câteva zeci de fragmente ceramice au apărut în ultimele depuneri gumelnițene. În zona cercetată, Vl. Dumitrescu nu a sesizat nici în 1925 nici în 1960 un strat sau un nivel de cultură specific. În schimb, D. V. Rosetti, care a efectuat de asemenea cercetări la Gumelnița, vorbește de existența unui strat de cultură distinct¹⁷, care nu se află însă pe partea cea mai proeminentă a stațiunii unde Vl. Dumitrescu a practicat săpături, ci pe locurile dinspre pantă¹⁸. În acest strat D. V. Rosetti a descoperit și un mormint de copil, cu schelet chirchit, așezat într-o cistă din plăci de piatră și avind drept inventar „un vas caracteristic etapei D”. După informații orale pe care D. V. Rosetti ni le-a făcut în 16 martie 1973, vasul (rătăcit între timp) era scund, pinteos și ornamentat cu spirale (?) incizate pe maxima rotunjime. Un astfel de vas este însă străin de „Gumelnița D”. Formele de vase întâlnite pe Gumelnița sînt: străchini cu marginea larg evazată, uneori canelată sau cu umărul ornamentat prin impresiuni alveolare; vase cu gît înalt și marginea răsfrîntă (amfore ?); borcane și castroane cu gura trompetiformă. Un fragment pare a proveni de la un askos¹⁹.

În ornamentare exact aceeași manieră și elemente întâlnite în așezarea Cernavoda II. Ca noutăți sînt de reținut ornamente incizate sub formă de triunghiuri hașurate sau „brăduț”²⁰.

¹³ Întrucît, relativ recent s-a încercat o primă adunare ilustrativă a acestora de către Sebastian Morintz și Petre Roman, *Dacia*, N. S., 12, 1968, p. 106–115 și fig. 46–54 nu mai facem trimitere, pentru fiecare caz în parte, la sursa inițială, deoarece cititorul poate găsi în aceeași lucrare și toate indicațiile bibliografice necesare și mai ales o ilustrare grafică superioară.

¹⁴ Descoperirea a fost făcută de elevul Mihai Grigore din București care a adus și alte obiecte la Institutul de arheologie.

¹⁵ Vezi reconstituirea la S. Morintz și P. Roman, *loc. cit.*, fig. 51/1. Tot acolo la fig. 46; 51/2, 6; 52/3, 4, 8, 10–12, 15, 16, 18, 20; 53/7 și alte materiale de la Sultana.

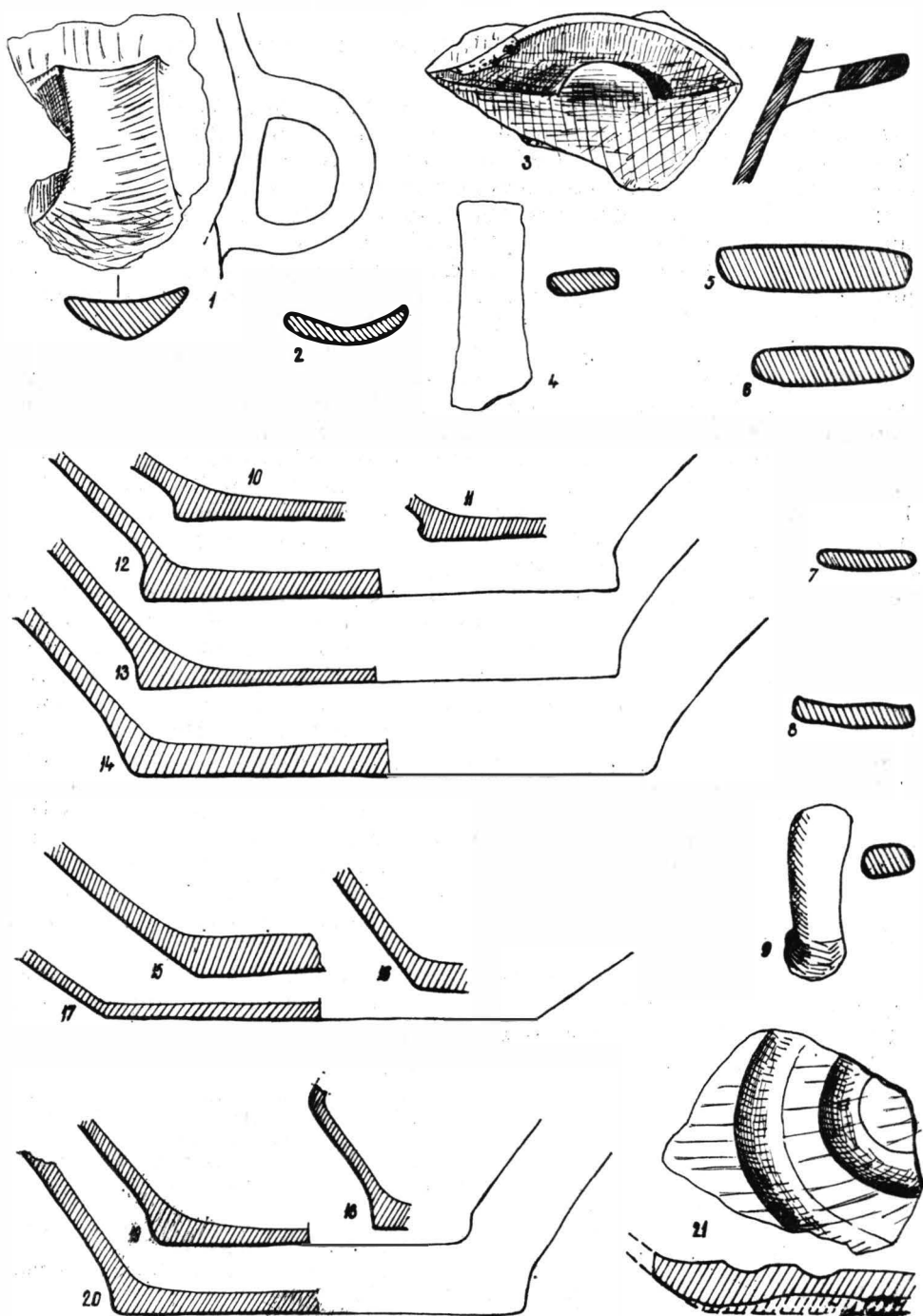
¹⁶ *Ibidem*, fig. 48; 51/4, 5; 52/1, 9, 17; 53/1–6 și mai ales, pentru ilustrație și considerații, Vl. Dumitrescu, *SCIV*, 17, 1966, 1, p. 88, 91, 92 și fig. 25–27.

¹⁷ D. V. Rosetti, *Materiale*, 6, p. 812.

¹⁸ *Idem*, informații orale.

¹⁹ S. Morintz și P. Roman, *loc. cit.*, fig. 48/6=52/9.

²⁰ Vl. Dumitrescu, *loc. cit.*, fig. 27/3, 4.



Pl. 15. Cernavoda. Sectorul b. 2, 3, 7, 8, 15, 16, 18, 20 nivelul 1; 1,6 nivelul 2; 4, 5, 9—14, 17, 19, 21 nestratigrafiat (toate 1 : 2 din mărime naturală).

Un alt loc cu descoperiri Cernavoda II este stațiunea Boian B, de unde V. Christescu a publicat ²¹ câteva fragmente ceramice foarte caracteristice (v. la noi încercările de reconstituire la pl. 13/12 și 14/14, 15). Eugen Comșa a reușit să delimiteze chiar, în jumătatea apuseană a așezării, un „strat Gumelnița D”, gros de 0,30 m, care suprapunea stratul gumelnițean propriu-zis ²². Este, se pare, și prima observație stratigrafică clară privitoare la raporturile dintre cele două culturi. Gioburi caracteristice „Gumelnița C și D” a descoperit Eugen Comșa și în ultimele trei depuneri gumelnițene. Din păcate n-a ilustrat de fel afirmațiile sale. Pe baza vechilor descoperiri se poate însă afirma cu certitudine, existența unor resturi de locuire absolut tipice culturilor Cernavoda I²³ și Cernavoda II. În cazul celor aparținând ultimei culturi, reținem atenția asupra unor profiluri de străchini cu gura foarte larg evazată (pl. 14/14, 15) care amintesc de cele Glina III-Schneckenberg și a unui gît de vas (pl. 13/12) care a păstrat un semn sub formă de X realizat prin incizie și reîntilnit și în alte așezări de tip Cernavoda II ²⁴.

Și de la Ulmeni-Tăușanca — caracteristica așezare de tip Cernavoda I; — avem câteva fragmente ceramice tipice Cernavoda II ²⁵. Printre ele și un fragment de strachină cu gura larg evazată și canelată.

Fragmente ceramice cu bune analogii în Cernavoda II s-au găsit și în stratul superior al așezării de la Renie (Renie II)²⁶.

Un fragment de la un borcan și altul de la o strachină cu marginea evazată au ca loc de descoperire Tinosul ²⁷.

Câteva fragmente ceramice de la Garvăn-Dinogeția își găsesc de asemenea similitudini la Cernavoda ²⁸.

Cît privește descoperirile de la Coșereni ²⁹, din cele publicate sau direct studiate de noi — prin bunăvoința autorilor cercetărilor — reiese clar că ele se înscriu în același context Cernavoda II, deși prezintă și unele particularități (vasele-borcan au corpul mai pîntecos) care se datorează mai curînd unor diferențe cronologice (tipologic, formele sînt mai arhaice) decît unui specific local.

Inventarul unor morminte de la Cernavoda, Oltenița, Smeeni și Brăilița poate fi obiect de discuție în legătură cu descoperiri de tip Cernavoda II.

În săpăturile efectuate de I. Nestor în 1936 la locul notat de noi pe fig. 1A' cu nr. 2 au fost descoperite două morminte de înhumăție³⁰. Într-unul s-a găsit un schelet chirchit pe partea dreaptă (M. I) iar în al doilea (M. II) scheletul a fost probabil deranjat în timpul lucrului. M. I a avut ca inventar ³¹ un vas askos cu toartă în bandă lată și un vas bitronconic care,

²¹ Materialul republicat de S. Morintz și P. Roman, *loc. cit.*, fig. 47; 52/2, 5-7, 19; 53/7; 54/4.

²² Eugen Comșa, *Materiale*, 7, 1960, p. 68.

²³ S. Morintz și P. Roman, *loc. cit.*, fig. 23/13, 14.

²⁴ *Ibidem*, fig. 49/3; 53/5, 13.

²⁵ *Ibidem*, fig. 50 și 51/3.

²⁶ *Ibidem*, fig. 26/17, 24, 28.

²⁷ *Ibidem*, fig. 49/5,6 = fig. 52/13, 14.

²⁸ *Ibidem*, fig. 53/19-27.

²⁹ Ion Nestor și Eugenia Zaharia, *Dacia*, N.S., 12, 1968, fig. 6/1-3, 6-9, și p. 41.

³⁰ Ion Nestor, *loc. cit.*, p. 16-18.

³¹ *Ibidem*, fig. 6-7.

după forma sa, nu poate fi pus în legătură decît cu Hamangia, Gumelnița, eventual Cernavoda I. Inventarul celui de al doilea mormînt³² se compunea tot din două vase și un cuțit de silex care păstra, pe unele zone, cortexul (tehnică tipic post gumelnițeană). Aceste două vase nu au însă nimic comun cu Gumelnița sau Hamangia. Ele par de asemenea străine și de cultura Cernavoda III. Atribuirea lor însă culturii Cernavoda II nu întîmpină rezerve deosebite. Aceste constatări sugerează deci o distanță cronologică apreciabilă între cele două înmormîntări. Problema se complică încă printr-o nouă descoperire, făcută de data aceasta la Oltenița — Oalombirescu³³ unde un mormînt plan cu un schelet chircoit conținea, ca inventar, patru vase. Unul dintre vase, un askos, este foarte asemănător cu vasul — askos din M.I de la Cernavoda³⁴, iar un altul pare identic cu strachina din M. II de la Cernavoda³⁵. Vasele de la Oltenița nu au nimic comun cu cultura Gumelnița. În același timp, nu se pot atribui cu certitudine nici unei anume așezări din cele trei descoperite la Cernavoda deși este evident că nu pot fi scoase în afara acestor complexe culturale. Tipologic, ele se pot încadra undeva în intervalul de timp dintre Cernavoda I și Cernavoda II, mai apropiat de Cernavoda II, reprezentînd eventual, ca și descoperirile de la Coșereni, una din etapele timpurii Cernavoda II. În acest caz mormîntul I de la Cernavoda ori aparține unei perioade mai vechi, ori vasul bitronconic apare — ca formă rară — și mai tîrziu, ori acesta a fost găsit întîmplător și pus ca ofrandă în mormînt, alături de un vas de epocă.

La Smeeni s-a săpat un tumul care conținea în special morminte din perioada de tranziție³⁶. Movila funerară suprapune resturi de locuire atribuite de descoperitori „culturii Horodiștea — Foltești”³⁷, deși, din descrierea materialului și analogiile invocate, rezultă că este vorba de o manieră de ornamentare Cernavoda II (scoaterea în relief, prin ornamentare, a marginii și umărului vasului). S-a publicat inventarul a două morminte. Forma, ornamentul și maniera în care este decorat vasul borcan³⁸ din M. 13 nu pot să nu fie puse în legătură cu manifestări similare sau foarte înrudite cu cele din Cernavoda II, probabil tîrzie. Asocierea cu un vas askos³⁹ repune în discuție, în mod repetat, apartenența unor astfel de vase la cultura Cernavoda II. Cît privește vasul din M. 12⁴⁰, ne-am putea eventual referi la unele fragmente ornamentate într-un mod asemănător și găsite în așezarea culturii Cernavoda III de la Cernavoda⁴¹.

Marea necropolă de înhumăție de la Brăilița are o lungă perioadă de folosire. Dacă la începutul cercetărilor autorii acestora au considerat unele vase, apărute izolat, ca o dovadă a unei locuiri aparținînd „fazei Gumelnița D”⁴², astăzi, aceiași autori le atribuie pe bună dreptate inventarului unor morminte post gumelnițene⁴³. Referindu-ne strict numai la

³² *Ibidem*, fig. 8—11.

³³ Cercetări efectuate de D. Șerbănescu și B. Ionescu.

³⁴ I. Nestor, *loc. cit.*, fig. 7, stînga.

³⁵ *Ibidem*, fig. 10.

³⁶ N. Simache și Victor Teodorescu, *Materiale*, 8, p. 273—282.

³⁷ *Ibidem*, p. 275.

³⁸ *Ibidem*, fig. 3/2.

³⁹ *Ibidem*, fig. 3/3.

⁴⁰ *Ibidem*, fig. 3/1.

⁴¹ S. Morintz și P. Roman, *loc. cit.*, fig. 36/2.

⁴² N. Harțușe și I. T. Dragomir, *Materiale*, 3, 1957, fig. 4/4 și 5/2.

⁴³ N. Harțușe — F. Anastasiu, *Brăilița*, Brăila, 1968, p. 82 și 83 și pl. 48, 50.

ceramica care intră în inventarul unor morminte, la vase sau fragmente de vase (în câteva cazuri) care pot proveni de asemenea din inventare funerare, putem constata prezența certă a mărfii usatoviene (pictată sau șnurată în această manieră)⁴⁴; existența unor străchini sau fragmente ceramice de caracter numai Cernavoda II⁴⁵; prezența unor forme (căni cu o toartă⁴⁶, borcane)⁴⁷ cu evidente caractere Cernavoda II; absența totală a ceramicii ornamentată cu sisteme de briuri în relief (în maniera binecunoscută, spre exemplu în Moldova).

● ultimă descoperire din Muntenia, pusă în legătură cu așezarea din sectorul *b* de la Cernavoda, este aceea de la Cățelu Nou — București⁴⁸. Un cunoscător al complexelor cuprinse de noi sub denumirea de Cernavoda II își va da însă imediat seama că descoperirile de la Cățelu Nou nu se pot confunda cu primele, că între ele există totuși deosebiri importante a căror explicație poate fi de natură cronologică (cum înclinăm să credem) sau se datorează unui specific local.

Poziția cronologică a așezării noastre de la Cernavoda și implicit a celor similare ei a mai fost discutată de noi și cu alte prilejuri⁴⁹. Nu avem astăzi la îndemână fapte noi pentru a relua problema.

La pl. 4/2,4 am reprodus un vas și un fragment ceramic descoperite în depunerile inferioare ale stratului de cultură Cernavoda III, în sectorul *d*. Ar fi poate de subliniat că resturile Cernavoda II nu au nici o legătură cronologică cu depunerile gumelnițene față de care sînt mai noi, că existența unor elemente comune cu Cernavoda III (canelarea marginii unor străchini) se poate explica și printr-un paralelism parțial în arii diferite. Datele existente trag oricum cultura Cernavoda II spre cultura Cernavoda III, distanțînd-o serios pe prima de cultura Cernavoda I.

DESPRE ORIGINEA CULTURII REPREZENTATE ÎN AȘEZAREA SECTORULUI *b* DE LA CERNAVODA

Prin tehnica de lucru, forme, motive și manieră de ornamentare ceramica culturii din așezarea Cernavoda II reprezintă o individualitate străină atît de produsele similare din așezarea gumelnițeană cît și de acelea din așezările culturilor Cernavoda I și III, aflate pe înălțimea „Dealul Sofia”. O derivare genetică, pe baza ceramicii, a culturii Cernavoda II din cele trei culturi menționate nu o vedem deci posibilă. O bună parte a ceramicii Cernavoda II ne orientează spre descoperiri similare din Moldova. Categoria de amfore și borcane, sub forma așa de tipică de la Cernavoda, își găsește analogii și ascendențe începînd din nordul Moldovei, de la Horodiștea și pînă în sudul acestei provincii, la Foltești. Formele de străchini cu gura larg evazată au de asemenea o îndelungată tradiție în Moldova, încă din perioada ceramicii pictate cucuteniene. Tehnica de ornamentare și motivele ornamen-

⁴⁴ *Ibidem*, pl. 46, 47.

⁴⁵ *Ibidem*, pl. 48, 50; fragmentele ceramice amintite sînt nepublicate.

⁴⁶ *Ibidem*, pl. 47.

⁴⁷ *Ibidem*, pl. 48/dreapta sus și stînga mijloc.

⁴⁸ V. Leahu, *CercetArhBuc*, 2, 1965, p. 14—24.

⁴⁹ Vezi problema și bibliografia la S. Morintz și P. Roman, *loc. cit.*, p. 122 și urm.

tale își găsesec bune corespondențe în anumite categorii ceramice ale complexelor de tip Horodiștea⁵⁰ și Foltești⁵¹.

La Foltești există chiar o componentă destul de numeroasă care deseori se confundă cu cea din așezările Oernavoda II. Am socotit această componentă folteșteană ca o etapă cronologică și culturală independentă pe care am numit-o Foltești II (= Cernavoda II)⁵². Oum din așezările de tip Cernavoda II ceramica pictată și cea ornamentată cu sisteme de briuri în relief lipsesc complet, iar ceramica ornamentată cu impresiuni cu șnurul este o excepție, era inevitabil ca etapei Foltești II, tipologic, să nu-i atribuim aceste elemente. Aceasta cu atât mai mult cu cât pentru judecarea situațiilor de la Foltești și Stoicani, avem la dispoziție alte puncte cu descoperiri din Moldova⁵³ sau sud-vestul U.R.S.S.⁵⁴, în care materialul nu este amestecat cum credem că este cazul în special la Foltești. Pentru noi, etapa Foltești II este un moment dintr-o evoluție, un derivat din etapele mai vechi de caracter Usatovo-Gorodsk (respectiv Foltești I—Horodiștea) și amfore sferice, care pierde pictura, diminuează motivistica și frecvența ceramicii ornamentate cu impresiuni de șnur, dezvoltă în special ornamentarea imprimată într-o manieră proprie și este în căutarea unor noi procedee tehnice de ornamentare (ajungându-se, în final, la sistemul de briuri în relief). Componenta definită de noi drept Foltești II ar fi deci principala sursă din care se dezvoltă și Oernavoda II. Prin extindere spre sud (începută de altfel la nivelul ceramicii pictate și șnurate) sînt asimilate o serie de alte noi produse de caracter „nemoldovenesc”. Asupra unora din ele ne reținea de altfel atenția, încă din 1940, I. Nestor⁵⁵. Cum anume, în detaliu, s-a petrecut procesul de naștere al culturii Oernavoda II este, acum, mai greu de spus. Cert este doar că fără un aport dinspre Moldova (indiferent care va fi fost spațiul inițial de pornire și dacă Moldova însăși nu este altceva decît o verigă intermediară) nașterea culturii Oernavoda II din Oimția Munteniei, Dobrogea și chiar din Moldova nu era posibilă.

⁵⁰ La Horodiștea categoriile cele mai numeroase sînt ornamentate prin impresiuni de șnur sau pictură. Există însă și o categorie distinctă cu ornamente imprimate sau creștături în manieră Cernavoda II (H. Dumitrescu, Dacia, 9—10, 1941—44, fig. 10/1—4, 6, 7, 11, 12, 15; 13/1—13). Cine studiază direct acest material (Depozit M.N.A. București) nu poate să nu-l considere un precursor al materialelor similare din Cernavoda II.

⁵¹ Din păcate aceste materiale nu au fost încă publicate, deși formează o categorie foarte frecventă la Foltești. Ele au fost studiate de noi, la Iași, prin amabilitatea prof. M. Petrescu-Dimbovița.

⁵² Noțiunea de Foltești II are, pentru diferiți cercetători, un conținut diferit. M. Petrescu-Dimbovița a notat existența unei locuri tardive la Foltești, înrudită cu Glina III—Schneckenberg (M. Petrescu-Dimbovița, I. Casan, C. Mateescu, SCIV, 2, 1951, 1, p. 252). Restul materialelor, pictate, șnurate sau cu briuri în relief formau locuirea de caracter usatovian. Pentru D. Berciu (*Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina ultimelor cercetări*, București, 1961, p. 139—142 și passim), P. Roman (RevMuz, 1, 1964, 4, p. 320—323), S. Morintz și P. Roman (*loc. cit.*, p. 116—118) conținutul noțiunii de Foltești II se suprapunea, cu unele nuanțe deosebitoare, peste acel de Cernavoda II. Marilena Florescu ilustrează „cultura Foltești II” îndeosebi cu materialele sale de la Bogdănești (ArhMold, 2—3, p. 105 și urm.), deși este limpede că materialele de la Bogdănești depășesc cadrul așezării de la Foltești. Noțiunea de Foltești II (= Cernavoda II) și invers a fost mai ales folosită de S. Morintz și P. Roman (*loc. cit.*, p. 106 și urm.)

⁵³ Horodiștea (H. Dumitrescu, Dacia, 9—10, 1941—1944, p. 127 și urm.); Cu cuteni (material inedit din săpăturile M. Petrescu-Dimbovița); Uricani (M. Dinu, Materiale, 5, 1959, p. 252—254); Izvoare (Radu Vulpe, Izvoare, București, 1957, p. 266 și urm.); Tirpești (Silvia Marinescu-Bîlcu, Materiale, 8, 1962, p. 240; idem, SCIV, 15, 1964, 2, p. 241 și urm.) etc.

⁵⁴ Avem în vedere așezările de tip Gorodsk-Usatovo.

⁵⁵ I. Nestor, în *Schuchhardt-Festschrift*, Berlin, 1940, p. 19—20.

DESPRE PROBLEMA SFÎRȘITULUI AȘEZĂRII DE LA CERNAVODA

S-a arătat mai sus că așezarea conținea două niveluri și că în ambele avem documentate incendii puternice. Așezările Cernavoda II din lunca Dunării, dintre Giurgiu și Călărași, își încheie existența oarecum brusc în cursul nivelului 1 de la Cernavoda, în timp ce așezarea de la Cernavoda și unele morminte de la Smeeni și Brăilița⁵⁶ depășesc acest moment cronologic. Am pus dispariția treptată a așezărilor din lunca Dunării pe seama înaintării spre est a culturii Cernavoda III. Faptul, deseori repetat în literatura de specialitate, al unui substanțial aport al culturii Cernavoda II la nașterea culturii Glina III⁵⁷, precum și existența unor descoperiri de genul celor de la Cățelu Nou — descoperiri ce nu pot rămâne singulare — justifică presupunerea noastră că aspecte derivate din cultura Cernavoda II, vor continua să evolueze mai departe în centrul Munteniei și în general în zone neafectate de Cernavoda III, topindu-se în final într-o nouă cultură cunoscută sub denumirea de Glina III. Ceea ce nouă ni se pare însă că trebuie reținut este faptul că între materialele care definesc astăzi culturile Cernavoda II și Glina III mai există încă goluri mari care vor trebui umplute cu noi descoperiri. Descoperirile de la Cățelu Nou se înscriu probabil în acest interval de timp⁵⁸.

DIN ISTORICUL CERCETĂRIILOR CULTURII CERNAVODA II

O primă, succintă și, subliniem, exactă caracterizare a materialelor similare celor din așezarea b de la Cernavoda a fost făcută de I. Nestor, în 1940⁵⁹. În esență, I. Nestor afirmă că: în multe așezări gumelnițene, în depunerile cele mai noi, apare o ceramică străină, deosebită prin forme, tehnică și ornamentare de speciile gumelnițene; această ceramică, pe care a denumit-o Gumelnița D, ar fi un element neorganic al culturii Gumelnița, apărând fie dintr-o depunere subțire care o suprapune pe aceasta din urmă, fie ca un derivat al unui cerc cultural străin care s-a amestecat cu cultura Gumelnița din Muntenia sau a suprapus-o. I. Nestor avea în vedere și un eventual paralelism cu fenomenul O din cercul cucutenian. Cît privește legăturile speciei Gumelnița D, le vedea în parte spre Glina III, în parte spre alte reprezentări „nordice” est central-europene. Remarca și existența unor elemente sud-est europene marcate prin unele fragmente de

⁵⁶ Mormintul 13 de la Smeeni poate fi pus în legătură cu nivelul 2 de la Cernavoda, eventual depășind în timp locuirea reprezentată de așezarea de la Cernavoda. Dealtfel și stratigrafic acest mormint este ulterior unor resturi de locuire tot de tip Cernavoda II (N. Simache și Victor Teodorescu, *loc. cit.*, p. 275 și fig. 3/2, 3). Unele morminte de la Brăilița (M. 8 și 18, de exemplu, N. Harțușe și I. T. Dragomir, *loc. cit.*, fig. 11/1 și 11/2) reprezintă de asemenea o evoluție de tip Cernavoda II, probabil contemporană sau chiar ulterioară locuirii din nivelul superior al așezării de la Cernavoda.

⁵⁷ I. Nestor, *loc. cit.*, p. 19; idem, SCIV, 1, 1950, 2, p. 217—218; D. Berciu, *Contr. ibuții*, p. 133, 139; P. Roman, *loc. cit.*, p. 322.

⁵⁸ În aceeași perioadă de timp, par a se înscrie și descoperirile de la Zăbala (Zo Itan Székely, SCIV, 21, 1970, 2, p. 202—203, 208 și fig. 3/2—7).

⁵⁹ I. Nestor, în *Schuchhardt-Festschrift*, p. 19—20.

askos de la Gumelnița și de inventarul unor morminte de la Cernavoda, descoperite în 1936.

Zece ani mai târziu, I. Nestor revine asupra acestor probleme⁶⁰, subliniind necesitatea reanalizării noțiunii de Gumelnița D pentru a vedea care dintre elementele sale corespund fenomenului Cucuteni C și care celui Cucuteni D. Ou această ocazie renunță la conținutul a ceea ce numise Gumelnița C (ceramica canelată care revine la Gumelnița B) în favoarea elementelor similare celor Cucuteni O (ceramică ornamentată cu impresii de șnur), păstrind denumirea de Gumelnița D pentru procesul similar Oucuteni D (respectiv Gorodsk). Importanța elementelor — de data aceasta Gumelnița C și D — pentru explicarea genezei culturii Glina III — Schneckenberg era din nou subliniată.

Din aceste două intervenții, care aparent nu conțin nici o contradicție ci o normală evoluție în cercetare, s-au născut însă relativ numeroase confuzii ulterioare. În fapt, între ceea ce I. Nestor a definit, în 1940, Gumelnița D și ceea ce i se atribuie acesteia în și după 1950 era o deosebire tranșantă. Va trebui așadar să vorbim despre Gumelnița D — 1940 și Gumelnița D — 1950. Gumelnița D — 1940 cuprindea de fapt ceea ce vom numi mai târziu Cernavoda II (= Foltești II). Din intervenția sa în 1950 reiese clar că între timp („mai târziu” în text) I. Nestor a introdus în Gumelnița D — 1940 și elemente strâns legate de ceramica Oucuteni C, pe care în 1950 le denumește Gumelnița C. Gumelnița D — 1950 se referea însă la procesul corespunzător Oucuteni D (Gorodsk). Inevitabil se crea posibilitatea fie de a introduce în același fenomen (Gumelnița D—1950) două lucruri diferite : elemente tipice sau de vreme Gorodsk (Oucuteni D) și elemente de tip Cernavoda II (respectiv Gumelnița D — 1940), fie de a trece denumirea asupra altui fenomen (similar celui Gorodsk, cu ceramică șnurată preponderentă) lăsând materialele care caracterizaseră în 1940 Gumelnița D fără nume. Evident aportul celor două noțiuni Gumelnița C și D — 1950 la explicarea genezei culturii Glina III devin foarte discutabile, rămânând în atenție doar componenta Gumelnița D — 1940.

Onfuziile au început chiar din 1950. La o sugestie a prof. I. Nestor, M. Petrescu-Dimbovița scrie despre unele legături dintre ceramica descoperită la Foltești și cea de tip Gumelnița D⁶¹. Oum însă ceramica de la Foltești era socotită de tip Usatovo, se punea inevitabil în contradicție cu Gumelnița D—1940. În realitate la Foltești exista cu certitudine și material tipic Gumelnița D—1940 dar și materiale Gumelnița D—1950 sau altele deosebite de ambele noțiuni.

Într-o primă referire la materialul cules din așezarea din sectorul b de la Cernavoda, unii din semnatarii rîndurilor de față îl atribuiau „fazei Gumelnița D (Gorodsk—Usatovo)”⁶². Se punea deci și mai accentuat semnul egalității între Gumelnița D—1940 și Gorodsk—Usatovo. Imediat după aceea însă, aceiași autori vorbeau de o așezare „Gorodsk—Usatovo (Gucuteni D)” deosebită de cea aflată pe „Dealul Sofia” care era numită „Gumelnița IV”⁶³. Un an mai târziu se folosea însă noțiunea „Gumelnița

⁶⁰ Idem, SCIV, 1, 1950, 2, p. 217—218.

⁶¹ M. Petrescu-Dimbovița, SCIV, 1, 1950, 1, p. 65 și urm.; idem, SCIV, 2, 1950, p. 121.

⁶² Sebastian Morintz, D. Berciu, P. Diaconu, loc. cit., p. 159.

⁶³ D. Berciu, Sebastian Morintz, Materiale, 3, p. 91.

IV (Gorodsk—Usatovo)”⁶⁴. Este clar deci că toate aceste noțiuni nu aveau un conținut „clar”.

Într-un raport ulterior, după efectuarea sondajului mai sus amintit, așezarea în discuție este comentată sumar sub rubrica locuirea din „punctul b (tell)”⁶⁵, marcându-se în acest fel apropierea în spațiu de tell-ul gumelnițean. De aci însă unii au înțeles că așezarea în discuție se află pe tell-ul gumelnițean și nu în apropierea lui. În același raport se scoteau în evidență unele elemente de comparație între descoperirile din punctul b și punctele a, c, d — toate trei aflate pe „Dealul Sofia”, dar, în mod expres, nu erau introduse în cultura Cernavoda decât descoperirile de pe „Dealul Sofia”⁶⁶.

În *Istoria României*, vol. I, București 1960, așezarea din sectorul b devine „orizontul Cernavoda II” și este atribuită „pe plan general” complexului Horodiștea-Foltești, chiar dacă avea totuși anumite particularități proprii. Cernavoda II devine în același timp „etapa mijlocie” a complexului cultural Cernavoda⁶⁷. Ca o fază a „culturii Cernavoda” este socotită așezarea din sectorul b începând mai ales din 1961⁶⁸.

Într-un studiu predat spre publicare în 1959 și apărut în 1964⁶⁹, așezarea din punctul b este socotită nu o fază (a doua) a culturii Cernavoda ci o cultură independentă fără legături genetice cu așezările de pe „Dealul Sofia” (punctele a, c, d). Neavînd la îndemînă o denumire potrivită și pentru a sublinia pe de o parte distanța de celelalte așezări de la Cernavoda iar pe de alta, apropierea de o anumită categorie ceramică de la Foltești, pe care autorul aceluși studiu o socotea ca un orizont independent, așezarea din sectorul b și altele similare ei au fost cuprinse sub denumirea de Foltești II. Prin noțiunea de Cernavoda II (ca fază culturală !) același autor desemna depunerile tîrzii din sectorul a socotite a fi contemporane grupului Usatovo. Depunerile timpurii din același sector continuau să poarte denumirea de Cernavoda I, iar cele din sectoarele c și d, de Cernavoda III. Referitor la noțiunea de Gumelnița D—1950 se sublinia că aceasta trebuie descompusă în elementele ei componente reale și anume : Gumelnița IV (în sensul de Gumelnița întîrziată), Foltești (de caracter usatovian), Foltești II (de caracter Cernavoda-sectorul b), Cernavoda (din sectoarele a, c, d, respectiv I și III).

În 1968, subliniindu-se încă cdată faptul că așezarea din sectorul b de la Cernavoda reprezintă o cultură de sine stătătoare s-a pus în evidență noțiunea de Cernavoda II (= Foltești II) deoarece pe de o parte Cernavoda II era prea larg răspîndită în literatura de specialitate, iar pe de altă parte legătura sa cu o anumită categorie ceramică de la Foltești era prea evidentă⁷⁰.

Toate aceste noțiuni nu sînt totuși mulțumitoare, iar în prezent nu avem o altă așezare la fel de reprezentativă ca aceea de la Cernavoda. Asemenea locuiri există, cum s-a arătat, la Boian, Gumelnița sau Sultana, dar acestea desemnează deja alte descoperiri. Socotim de aceea ca nece-

⁶⁴ *Idem*, Materiale, 5, p. 105.

⁶⁵ D. Berciu, Sebastian Morintz și P. Roman, Materiale, 6, p. 99.

⁶⁶ *Ibidem* p. 103.

⁶⁷ D. Berciu, în *Istoria României*, I, p. 77.

⁶⁸ *Idem*, *Contribuții*, p. 135 și urm., p. 484.

⁶⁹ P. Roman, *loc. cit.*, p. 314—325.

⁷⁰ Morintz-Roman, *loc. cit.*, p. 106 și urm.

sară, mai ales că a intrat în literatura mondială de specialitate, păstrarea denumirii de cultură Cernavoda II. „Cultura Cernavoda II” ar urma să înlocuiască, cuprinzând în același timp, noțiunile : Gumelnița D—1940, cernavoda „punctul sau sectorul b (tell)”, faza Cernavoda II, cultura Foltești II (din Dobrogea și Muntenia), cultura Cernavoda II (= Foltești II). Oit privește noțiunile Gumelnița O și D—1950, ele nu-și mai au sens de folosire câtă vreme materialele pe care le desemnau aparțin unor culturi bine individualizate în prezent.

Bibliografie selectivă privind cultura Cernavoda II

- 1 I. NESTOR, *Zur Stellung Cernavoda's in der rumänischen Jungsteinzeit*, Schuchhardt-Festschrift, Berlin, 1940, p. 19—20.
- 2 Idem, *Probleme noi în legătură cu neoliticul în R.P.R.*, SCIV, 1, 1950, 2, p. 217, 218.
- 3 M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, I. CASAN, C. MATEESCU, *Săpăturile arheologice de la Foltești*, SCIV, 2, 1951, 1, p. 249—266.
- 4 D. BERCIU, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina ultimelor cercetări*, București, 1961, p. 139—142.
- 5 D. BERCIU, *Quelques données préliminaires concernant la civilisation de Cernavoda*, SlovArch, 12, 1964, 1, p. 269—280.
- 6 PETRE ROMAN, *Despre unele aspecte ale perioadei de trecere de la epoca neolitică la epoca bronzului în regiunile extracarpalice ale R.P.R.*, RevMuz, 1, 1964, 4, p. 320—323.
- 7 MARILENA FLORESCU, *Contribuții la problema începuturilor epocii bronzului în Moldova*, Arh-Mold., 2—3, p. 105 și urm.
- 8 SEBASTIAN MORINTZ și B. IONESCU, *Cercetări arheologice, în raionul Olenița*, SCIV, 19, 1968, 1, p. 124.
- 9 SEBASTIAN MORINTZ și PETRE ROMAN, *Aspekte des Ausgang des Äneolithikums und der Übergangsstufe zur Bronzezeit im Raum der Niederdonau, Dacia*, N.S., 12, 1968, p. 106 și urm.
- 10 PETRE ROMAN, *Conceptul Foltești II și problema începuturilor epocii bronzului în Moldova*, Carpica, 2, p. 17—22.

CIVILISATION CERNAVODA II. LA STATION DU SECTEUR b DE CERNAVODA

RÉSUMÉ

Les auteurs font paraître les résultats des fouilles effectuées en 1956 sur un site détruit à la suite de travaux modernes. L'établissement était situé sur un terrain de basse altitude, aux environs d'un tel relevant de la civilisation de Gumelnitza. Deux autres sites furent découverts sur une colline du nom de « Dealul Sofia », appartenant aux civilisations Cernavoda I et Cernavoda III (v. fig. 1 et les notes 1—10). Le premier établissement dont s'occupe l'article ci-dessus (secteur b du plan général des fouilles), a fourni des éléments définissant la civilisation connue dans la littérature de spécialité sous le nom de Cernavoda II.

La couche de culture archéologique couvre la terre stérile en dessous de dépôts de l'époque romaine (III^e—IV^e siècles n.è., note 11). Cette

couche renferme deux niveaux d'habitat, aux habitations de surface incendiées.

Les fouilles ont mis au jour nombre de coquilles, d'os de poisson, de cerf, d'aurochs ou d'ovicaprin ; une hache en pierre ; des outils en silex d'une technique simple, caractéristique aux civilisations qui suivirent celle de Gumelnitza ; de la céramique ; une plastique anthropomorphe.

La céramique est répartie en trois espèces et plusieurs sous-espèces : céramique fine grise ou noire ; céramique d'une bonne qualité grise, de couleur marron et noire ; céramique grossière aux surfaces poreuses, faite en une pâte contenant du calcaire broyé ou d'autres mélanges. Pourtant la pâte de cette poterie ne renferme pas de coquilles broyées, comme à Cernavoda I ou à Cernavoda III. Pour ce qui est des formes des vases, on peut distinguer : des écuelles à l'ouverture évasée, des amphores et petites amphores, des pots de la forme d'un tonnelet, des gobelets, des petites tasses et probablement des tasses et des pots de dimensions moyennes et grandes, des vases-« askos » (?). L'ornementation est réalisée par des traits incisés, diverse empreintes, cannelures (cas rares), impressions d'une corde tordue (2 cas), des bourrelets (3 cas), des crêtes et proéminences. Ce sont tout spécialement les bords et l'épaule des vases qui sont ornements ; on a identifié un cas comportant une ornementation de boutons perforés, motif caractéristique à la civilisation de Glina III-Schneckenberg.

Les représentations plastiques sont restreintes à une figurine anthropomorphe (pl. 12/1) et à une jambe modelée (pl. 12/2).

Des matériaux similaires à ceux de Cernavoda furent trouvés dans différents endroits de Valachie et de Dobroudja (fig. 4, notes 13—48), sur des sites ou dans des sépultures à inhumation.

Quant à l'âge de la civilisation de Cernavoda, les auteurs se réfèrent à des études plus anciennes (note 49), et l'assignent à une période consécutive à la civilisation du Gumelnitza et de Cernavoda I, mais antérieure à celle de la civilisation Cernavoda III, avec laquelle elle fut ensuite contemporaine, mais en d'autres aires de diffusion.

L'origine des principaux éléments constitutants de la civilisation de Cernavoda II doit être recherchée dans l'évolution des complexes culturels du type de Horodiștea et de Foltești de Moldavie, à Foltești pouvant être remarquées plusieurs étapes d'évolution dont la moyenne est identique ou voisine avec Cernavoda II. D'autres éléments relevant de cette civilisation (Cernavoda II) ont une origine méridionale (notes 50—55).

La fin de cette civilisation fut différente d'une région à l'autre. Ainsi, dans le sud-est de la Plaine roumaine et en Dobroudja méridionale elle céda la place aux communautés de la civilisation Cernavoda III, tandis qu'au centre de la Valachie continuant son évolution constitua une composante de base de la civilisation Glina III-Schneckenberg (notes 56—58).

Un dernier chapitre porte sur l'historique des recherches ayant trait à la civilisation de Cernavoda. Il y est montré qu'une première caractérisation de ces vestiges fut faite par I. Nestor en 1940 (note 59), sous le nom de Gumelnitza D. En revenant en 1950, I. Nestor mettait le signe de l'égalité entre Gumelnitza D et Ocuteni D (Gorodsk). Ceci a conduit à nombre de confusions, du fait que Gumelnitza D—1940, respectivement

la civilisation Cernavoda II de plus tard — ne pouvait être assigné à l'horizon plus ancien du type Gorodsk-Horodiștea (à céramique peinte et cordée) (notes 61—68).

Aux premiers moments après la découverte, le site II de Cernavoda fut assigné à la phase II de la civilisation de Cernavoda, civilisation illustrée aussi par les établissements de la colline « Dealul Sofia » de cette même localité (notes 67—68).

Au cours des recherches ultérieures, il a été démontré que de fait à Cernavoda on a affaire à trois civilisations différentes (et non pas trois phases, notamment : Cernavoda I, II et III, notes 69—70). Dans leur étude ci-dessus, les auteurs adoptent l'opinion suivant laquelle la civilisation Cernavoda II représente une civilisation indépendante par rapport aux civilisations Cernavoda I et Cernavoda III.

Dans la littérature de spécialité la civilisation Cernavoda II est apparue aussi sous les dénominations de : Gumelnitza D—1940, Cernavoda, secteur *b* (tell), la phase Cernavoda II, civilisation de Foltești II, civilisation Cernavoda II (= Foltești II). On propose d'abandonner ces dénominations pour éviter des confusions, bien que l'on ne dispose malheureusement pas d'une autre appellation adéquate à même de faire remplacer également le terme de « civilisation Cernavoda II ».

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. A Copie du relevé topographique de C. Schuchhardt (échelle 1 : 12.500). A' copie agrandie (échelle 1 : 6 250) d'un secteur du croquis de C. Schuchhardt. A' 1 position du tell du type de Gumelnitza, fouilles de C. Schuchhardt et I. Nestor; A' 2 fouilles de I. Nestor en 1936; A' 3 emplacement probable du « secteur *b* » (site Cernavoda II); A' 4 secteur *a* (établissement Cernavoda I); A' 5 secteur *c* et A' 6, secteur *d* (ces deux secteurs constituent le site Cernavoda III). Les lignes en pointillé indiquent la situation en 1955.

Fig. 2. Cernavoda. Secteur *b*, profil de la paroi sud du sondage.

Fig. 3. Sultana. Trouvaille fortuite (4 : 6 de la grandeur naturelle).

Fig. 4. Carte des découvertes du type Cernavoda II (Cernavoda, secteur *b*). 1 Tinosul; 2 Coșereni; 3 Smeeni; 4 Garvăn; 5 Brăilița; 6 Cernavoda; 7 Boian; 8 Ulmeni; 9 Sultana; 10 Gumelnitza.

Pl. 1. Cernavoda. Secteur *b*, tessons de poterie du niveau 1.

Pl. 2. Cernavoda. Secteur *b*, tessons de poterie du niveau 2. No 23 relève de la civilisation Gumelnitza.

Pl. 3. Cernavoda. Secteur *b*, fragments céramiques sans stratigraphie.

Pl. 4. 1 vase de Sultana; 2 Cernavoda, vase découvert au secteur *d* en S I/1961 entre les mètres 1—2 à une profondeur de 110 cm; 4 fragment céramique Cernavoda, mis au jour au secteur *d*, en S III/1957, entre les mètres 13—14, profondeur 140 cm; 3, 5, 6, 8 Cernavoda, secteur *b*, fragments céramiques du niveau 1 (nos. 3 et 8 relévant de la civilisation Gumelnitza); 7, 9, 10 Cernavoda, secteur *b*, tessons de poterie de la couche roumaine.

Pl. 5. Cernavoda. Secteur *b*. 2—4, 6, 9—13 du niveau 1; 5 du niveau 2; 1, 7, 8 sans stratigraphie (1 : 2 de la grandeur naturelle).

Pl. 6. Cernavoda. Secteur *b*. 1—3, 5, 7, 11, 12, 13a du niveau 1; 6, 8, 13b, 15 du niveau 2; 4, 9, 10, 14 sans stratigraphie déterminée (1 : 2 de la grandeur naturelle).

Pl. 7. Cernavoda. Secteur *b*. 3 b, 4, 6, 7, 9 du niveau 1; 1, 3a, 8b, 10 du niveau 2; 5, 8a sans stratigraphie; 2 des recherches de C. Schuchhardt, d'après A. Langsdorff et I. Nestor.

No. 10, support d'un vase (?) « à fenêtre » (1,4-9 = 1 : 4 ; 2 = sans échelle ; 3 = 1 : 6 ; 10 = 1 : 2 grandeur naturelle).

Pl. 8. Cernavoda. Secteur *b*. 5,6 niveau 1 ; 4, 10, 12, 14, 15 niveau 2 ; 1, 2, 3, 7, 8, 11, 13 sans stratigraphie ; 9 provient des fouilles de C. Schuchhardt, d'après A. Langsdorff et I. Nestor (1, 3-8,10-15 = 1 : 4 ; 2 = 1 : 6 de la grandeur naturelle ; 9 sans échelle).

Pl. 9. Cernavoda. Secteur *b*. 1, 5, 12 du niveau 1 ; 2, 4, 6-11, 14 niveau 2 ; 3, 13 sans stratigraphie (1 : 2 de la grandeur naturelle).

Pl. 10. Cernavoda. Secteur *b*. 2, 3, 6, 10, 11 niveau 1 ; 1, 5, 7 niveau 2 ; 4, 8, 9 sans indication de la stratigraphie (1 : 4 de la grandeur naturelle).

Pl. 11. Cernavoda. Secteur *b*. 17, niveau 1 ; 1, 3, 4-11, 13-16, 18-23 niveau 2 ; 2, 12 sans stratigraphie (1 : 2 de la grandeur naturelle).

Pl. 12. 1-10, 12-14 Cernavoda, secteur *b*. 11 de Gumelnitza (dépôt MNA, inv. I. 6879, reconstitué par nous) ; 3, 7 du niveau 1 (no. 3 appartient à la civilisation de Gumelnitza ; 1, 2, 8, 12 du niveau 2 ; 4-6, 9, 10, 13, 14 sans stratigraphie (1-10, 12, 14 = 1 : 2 ; 11, 13 = 1 : 4 de la grandeur naturelle).

Pl. 13. 1-11 Cernavoda, secteur *b* ; 12 de Boian. 2-4, 9, 10 niveau 1 ; 8, 11 niveau 2 ; 1, 5-7 sans stratigraphie (5, 7, 11 = 1 : 2 ; 1-4, 6, 8, 9, 10, 12 = 1 : 4 de la grandeur naturelle).

Pl. 14. 1-13 Cernavoda, secteur *b* ; 14, 15 de Boian (ces reconstitutions nous appartiennent). 1 niveau 1 ; 2,9 niveau 2 ; 3-8, 11-13 sans stratigraphie ; 10 des recherches de C. Schuchhardt, d'après A. Langsdorff et I. Nestor (1-9, 11, 12 = 1 : 2 ; 13 = 4 : 6 ; 14-15 = 1 : 4 de la grandeur naturelle ; 10 sans indication de l'échelle).

Pl. 15. Cernavoda. Secteur *b*. 2, 3, 7, 8, 15, 16, 18, 20 niveau 1 ; 1,6 niveau 2 ; 4, 5, 9-14, 17, 19, 21 sans stratigraphie (tous 1 : 2 de la grandeur naturelle).

